

ԵՐԵՄԻԱ Ս. ՔԷՀԵԱԵԱՆ

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՏՐԱՄԱ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԼՕՍ ԱՆՃԷԼԸՍ, ՔԱԼԻՖ.

1927

ԳԻՆ 50 ՍԷՆԹ

891.99
Գ-38

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՏՐԱՍՄԱ

ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ԱՌՆՈՒԱԾ 1914—19-ի ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Գրեց

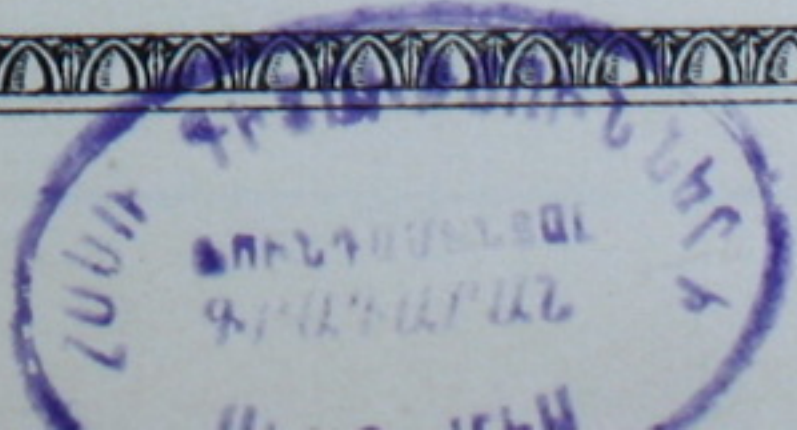
ԵՐԵՄԻԱ Ս. ՔԷՀԵԱՆԱՆ

Բ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

YANKEE PRESS

LOS ANGELES, CAL.

1927

43

98175
A

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐԸ

• • •

1. Ասպետը եւ իր Որսորդը,

Թունդ Հայրենասիրական Տրամա:

2. Մանուկին Արկածները,

Խրջալից Կարն Պատմութիւններ:

ԶՕՆ

ԿԸ ԶՕՆԵՄ ԲՈԼՈՐ ԱՆՈՆՑ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՎԱՐԱՆ ԻՆԿԱՆ
ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅԳԱՐԻՆ ՄԷՋ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

Դուք պաշտելիներ իմ, մընացիք անթաղ,
Բայց, նընջեցէք միշտ անխըռով ու անվախ,
Քանզի ուշ կամ կանուխ ձեր շիրիմներուն
Վըրայ պիտ' հաստատուի Հայ գահը սիրուն...

Եւ, նընջեցէք դուք, միշտ նընջեցէք խաղաղ,
Ձի ուխտով պիտի գամ ձեզի անյապաղ,
Ձեր անիւնին հետ կեանքս ալ վրիժառու
Հայրենիքիս ազատութեան գոհելու...

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ի շոյս ընծայելով կը յանձնենք գայն ամերիկահայութեան թարգման հանդիսանալու համար Հայ ճգնաժամային տարիներու ընթացքին մեր քոյր ու եղբայրներու աչն ահաւոր պայքարներուն, որոնք մըղուեցան ռազմադաշտէն սկսելով մինչեւ թրքական հարեմներու մէջ:

Այս առթիւ պարտք կը սեպենք յայտարարել՝ թէ բնաւ յաշակնութիւն չունինք իբրեւ «հեղինակ» պարծենալու այս թատերգութեան, որ Հայ քաջարի ժողովուրդը ինք իր տոկուն և կարագիրով կերտած է ի գին անասանման գոհողութիւններու, եւ կը գոհանանք միայն, դիմքերն ու դէպքերը ներշնչումներու տակ իրարու միացնելու համետ աշխատութեամբ: Եւ այս իրողութեան առջեւ յուսալից ենք, որ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ պիտի գրաւէ իր արժանի տեղը Հայ բեմին վրայ:

ՀԵՂԻՆԱԿ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԹՈՐՈՍ, Ազնուական հայ մը, 60 տարեկան
 ԹԱԳՈՒՀԻ, Թորոսին կինը, 55 տարեկան
 ՊԵՐՃ, Թորոսին որդին, որ զինուոր է
 ԶԱՐԵՀ, Թորոսին որդին, 17 տարեկան
 ՊԵՐՃՈՒՀԻ, Թորոսին դուստրը, 10 տարեկան
 ԱԼԻՍ, Պերնին նշանածը
 ԶԱՊԵԼ, Զարեհին հասակակից
 ԳԵՂԱՄ, } Պերնին ընկերները տարիքով մեծ
 ՎԱՀԷ, }
 ՀԱՅՐԻԿ, Որբանոցի մը հայրիկը, 60 տարեկան
 ԶԷՔԻ, Թուրք տղայ մը, որ Թորոսին հովիւն է
 ՀԱՍԱՆ, Ոստիկան մը
 ՄՈՒՀԱՄՄԵՏ, }
 ՄՈՒԽԹԱՐ, } Թուրք տէրէ-պէյիներ
 ՄԱՀՄՈՒՏ, }
 ՕՄԱՐ, Մուխթարին ծառան
 ՔԵԱՄԻԼ, } Մուխթարին եւ Մահմուտին մարդիքը
 ՍԻԼՎԵՅՄԱՆ, }
 ՃԱՖԷՐ, Ժանտարմա մը
 Ա. ԵՒ Բ. ԶԱՅՆԵՐ, Թուրք զինուորականներ, դուրսէն

ԾԱՆՈԹ.— Տարիքները կը ներկայացնեն 1915-ի թուականը
 բացի ՀԱՅՐԻԿ-էն, որունն է 1919-ի տարիքը:

«ԱՊԱՍՈՒՄԸ».—Միշտ պիտի սպասեմ... (Էջ 7)

ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

ՆԱԽԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԵՂԻ կ'ունենայ առանց տեսարանի բացման վարագոյրին առջեւ: Ժամանակը 1914-ի աշունը եւ առաւօտեան լուսաբացին: Մութին աստիճանաբար բարձունով Պերն ու Ալիսը կը տեսնուին քով քովի նստած: Պերն իր գինուորական պիտոյքները կոնակին նամբորդի մը տպաւորութիւնը կը թողու:

Հեռուէն գինուորական փողի խօլ ձայներ կը լսուին:

ՊԵՐՃ.— (Սիրային յուզմունքով) *Ահաւասի՛կ ահագանգը, որ աճէն ոք պարտաւէտութեան կը հրաւիրէ:*

ԱԼԻՍ.— (Արցունքով) *Ո՛հ, սիրելիս, օրէնքը աճէն բանէ վեր է, սէրս կարող չէ քեզ կեցնել: Այո՛, ժամանակի մը համար իրարմէ պիտի բաժնուինք, բայց, սիրտերնիս երբէ՛ք:*

ՊԵՐՃ.— (Ուժգին Ալիսը գրկելով) *Սրբէ՛, այդ դառն արցունքներդ, պաշտելի՛ս: Ժամանակի հոլովումով բաղդը պիտի ժպտի մեզի անշուշտ, ու կրկին պատեհութիւն պիտի ունենանք զիրար ողջագործելու: (Կը համբուրէ գայն եւ քանի մը քայլ կ'առնէ դէպի ձախ: Ճիշդ այս պահուն աջ կողմէն սրինգի մը մեղեդին կը լսուի, որ կը նուագէ սիրային եղանակ մը: Երկուքն ալ ազդուած՝ գլխիկոր, կ'ունկնդրեն գայն եւ եղանակին վերջանալէն յետոյ Պերն ետ ետ նայելով կը հեռանայ ձախ կողմէն:)*

ԱԼԻՍ.— (Աչքերը Պերնին ետեւ սեւեռելով, արտասուախառն եւ սիրային ուժգին արտայայտութեամբ) *Ո՛հ, Պերճ, միշտ պիտի սիրեմ քեզ... Միշտ պիտի սպասեմ... Մինչեւ գերեզման... (Կամաց քայլերով կը հեռանայ աջ կողմէն:)*

ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԹՈՐՈՍ ԵՆ ԶԱՐԵՀ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը բացուի Թորոսին սենեակներէն մէկուն մէջ. համեստ կերպով կահաւորուած ու զարդարուած: Թորոս նստած է սեղանին ճով, ընկնուած գլխիկոր. իսկ Զարեհ՝ խիստ յուզուած, կը նայի պատին վրայ կախուած ազգային յայտնի դէմքերու պատկերներուն:

Ժամանակը 1915-ի ամրան սկիզբն է, եւ ատենը իրիկուն:

ԹՈՐՈՍ.— (Շտկուելով) *Զարեհ՝* Հ, տղաս, այս իրիկուն քեզ բոլորովին փոխուած կը տեսնեմ: Գիտեմ շատ յուզուած ես, բայց այդ բոլոր հոգերը ինձ ձգելով մայրդ եւ քոյրդ մխիթարելու էիր: Ես կ'ակնկալէի, որ այս սեւ ու տաքնապալից օրերուն մեզի օրինակ հանդիսանալիք քու քաջութեամբդ, եւ մեզ խրախուսէիր շարունակ: Որդիս, չես գիտեր թէ ի՞նչ սեւ բաղդ կը չրջի մեր ցաւոտ գլխուն վրայ:

ԶԱՐԵՀ.— Այո՛, հայրիկ, որոշ է թէ այս գիշեր չլուացած այդ անիծեալ բաղդին պիտի մատնորուինք: Զեմ գիտեր, թէ ի՞նչպէս կարելի է մխիթարել այն խեղճերը, որոնք եւս կ'զգան բաժակին դառնութիւնը: Եւ դուն, հայրիկ, որ զիս այս վիճակին մէջ կը տեսնես, գիտցի՛ր պարտականութիւնն է, որ կոչ կ'ընէ ինձի վաղուան գոյութեան պայքարը մղե-

լու: Դուն եւ մայրիկս հազիւ կրնաք տոկալ ու դձեղ դուրս հանել այս օրհնեալ տան շէմքէն, իսկ խեղճ Պերճուհին օգնութեան կը կարօտի ու չի կրնար քայլ մը իսկ առնել, ինքնիրեն, անապատի տաք աւազներուն վրայէն: Հայրիկ, ջուր աղաղակող բերաններուն ո՞վ ուժաւ մը ջուր պիտի հասցնէ ծով տանջանքները մեղմացնելու համար: Ձեր յոգնած պահուն ո՞վ ձեր թեւերէն մտած՝ ձեզ պիտի առաջնորդէ անդուծներուն հարուածներէն ու կանխահաս մահէն փրկելու համար: Ըսէ՛, հայրիկ, խնդրեմ ըսէ՛, ո՞վ... եթէ ոչ ես, եւ դուն զիս կը խրատես որ այս բոլոր հոգերը քեզի ձգելով անհոգ մնամ: Հայրիկ, ես ո՛չ վախկոտ եմ, ո՛չ ալ պարտականութենէ խուսափող:

ԹՈՐՈՍ.— Այո՛, տղաս, Աստուած ոյժ պարգեւէ:

ԶԱՐԵՀ.— Դուն հայրիկ, մինչեւ այսօր քու պարտականութիւնդ լիովի կատարած ես մեզ հանդէպ, ու ասկէ վերջ այդ նուիրականութիւնը ինձ փոխանցուած է բոլոր պատասխանատուութեամբը: Ես աչսպէս կ'զգամ եւ այդ հոգերն էին, որոնք զիս ճաշէս զրկելով այս անբաղձալի վիճակին մատնեցին: Հայրիկ, թէ որ մեծ եղբայրս, Պերճը մեզի հետ եղած ըլլար, բնականաբար այդ պարտականութեանց նախապատուութիւնը իրեն պատկանելով գուցէ այդ մասին անփոյթ եղած ըլլայի, բայց, իրեն զինուորագրուելէն վերջ՝ մեզ այս կերպով անապատներուն մէջ կ'ուզեն փճացնել:

ԹՈՐՈՍ.— (Ինքնիրեն) Ի՞նչ ասպետական զգացումներ, Աստուած իմ:

ԶԱՐԵՀ.— Հայրի՛կ, այդ չէ դեռ բոլորը, եթէ պատահի որ մեզ ալ մեր նախորդներուն պէս այրերը կրնան զատելով տարբեր ուղղութեամբ քշեն, կամ աւելի ճիշդը՝ տեղն ու տեղին ջարդեն մեզ, ծերունի մայրս ու մատաղ քոյրս ո՞ւր պիտի մնան, եթէ ոչ

հրէշներուն ոտքին տակը... (Յուսահատ կ'իյնայ արքունի վրայ) :

ԹՈՐՈՍ.— (Ձեռքը Ջարեհին գլխուն դնելով) Շա՛տ ապրիս, անգին զաւակս, Տէրը քեզ օրհնէ՛ եւ կամք ու կորով պարգեւելով թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ, եւ անսասան մնաս :

ԶԱՐԵՀ.— (Յանկարծ վեր ցատկելով ինքնիրեն) Թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ... ես հօրս օրհնութիւնը միշտ առեր ու վայելեր էի, բայց այս վերջինը բոլորովին տարբեր էր, որ իր անուշ լեզուով թոթովեց : (Ձեռքը նակտին մտածելով) Թշնամիին սուրը վրայէդ հեռու պահէ... Այո՛, կը յուսամ հօրս այս օրհնութիւնն ալ պիտի վայելեմ : (Կը քաշուի անկիւն մը եւ մտազբաղ կը նստի) :

ԹՈՐՈՍ.— (Հետո նայելով դէպի Ջարեհ) Դու, բարի զաւակս, շատ պիտի ապրիս եւ երջանիկ օրեր տեսնելով այս բոլոր տանջանքները պիտի մոռնաս : Երանի՛ քեզի, ազնիւ զաւակս :

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԹԱԳՈՒՀԻ

Թագուհի ներս կը մտնէ ծանր եւ մտատանջ :

ԹՈՐՈՍ.— Ո՞ւր է պղտիկը, Թագուհի, կը յուսամ հանգստացաւ :

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Այո՛, վերջապէս կրցաւ քնանալ, անմեղը դէպքերէն այնքան ազդուած էր, որ նոյն իսկ քունին մէջ կը դողար տարօրինակ ցնցումներով :

ԹՈՐՈՍ.— Խեղճ դառնուկս, ծաղիկ հասակիդ մէջ ահն ու սարսափը քեզի ընկեր...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Թորոս, նախախնամութիւնը ի՞նչ առաքինի որդի մը պարգեւած է մեզի, կարծես պահ մը մոռցնել կուտայ կանխահաս բոլոր հոգերը. դուռը

կանգնած մտիկ կ'ընէի իր խօսքերուն: Ձարեհս շատ
բարի է, Աստուած պահէ ու պաշտպանէ զինքը:

ԹՈՐՈՍ.— Ամէն:

ՁԱՐԵՀ.— (Ոտք ելած ծնողաց կը մօտենայ,
որոնք սեղանին քով նստած են, եւ երկուքին միջեւ
նստելով քեւերը վրանին կը պարզէ եւ փոխն ի փոխ
գրծոտ երեսնին նայելէ վերջ) Հայրի՛կ, այս վերջին
ժամուն կարգ մը հարցումներ ունիմ քեզի ընելիք,
որոնցմէ առաջինը՝ կ'ուզեմ քեզմէ հասկնալ՝ թէ
իրաւ պէ՞տք է որ մենք կամաւոր կերպով թշնամիին
հրամանին հպատակինք:

ԹՈՐՈՍ.— Ի՞նչ կրնանք ընել, զաւակս, հպատա-
կիլը կատարեալ փորձութիւն մըն է, իսկ ընդդիմու-
թիւնը մահ ըսել է, ինչպէս որ նմոյշները տեսանք
ոչինչ դէպքերով. հետեւաբար մեզ կը մնայ երկու
չարեաց փոքրագոյնը ընտրել:

ՁԱՐԵՀ.— Բայց, հայրիկ...

Դուրսէն աղիողորմ ձայններ կը լսուին:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Աստուած իմ, ի՞նչ են այս աղա-
ղակները:

Ձայնները կը լսեն:

ՁԱՐԵՀ.— (Պատուհանին առջեւ վազելով) Մայ-
րի՛կ, դուրսը լռութիւն կը տիրէ: (Տեղը կուգայ):

ԹՈՐՈՍ.— Շատ կասկածոտ չըլլանք:

ՁԱՐԵՀ.— Հայրիկ, հարցումս չմոռնանք:

Հեռուէն կանացի մարած ձայներ կը լսուին:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Գիշերանցով ներս կը վազէ
սարսափահար պոռալով) Մայրի՛կ, մայրի՛կ, Ալիսը,
Ալիսը... կը վախնամ...

ԶԱՐԵՀ.— (Անմիջապէս Պերճուհին գրկելով) Ի՞նչ տեսար, Պերճուհի, միթէ՞ երազ էր տեսածդ, մի՛ վախճար, տես գիրկս ես: (Քոյրը վար դնելով պատուհան կը վազէ, եւ վայրկեան մը սուր նայելէ յետոյ՝ դիւահարի պէս) Ո՛հ, անպաշտպան աղջիկ... Դժբա՛ղդ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Ի՞նչ է պատահածը, Զարեհ:

Զայնը կը շարունակուի:

ԹՈՐՈՍ.— Ուսկից է այդ թախծոտ ձայնը, Զարեհ:

ԶԱՐԵՀ.— Մեզմէ զատ բոլորն ալ փողոցները թափուած են արդէն:

ԹՈՐՈՍ.— Բայց, այդ կանացի ձայնը ի՞նչ է, որ սիրտս կը տաղէ:

ԶԱՐԵՀ.— Ալիսը, հայրի՛կ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Ալիսը՞...

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Մօրը փաթթուելով) Այո՛, մայրի՛կ:

ԶԱՐԵՀ.— (Զեռքը նակտին պատուհանէն դուրս նայելով) Այո՛, Ալիսը՛. . . Մուհամմէտ Պէյը իր սենեակն է... խեղճը քաջաբար ինքզինք կը պաշտպանէ զազանին դէմ, բայց, մինչեւ ե՛րբ... (Յանկարծ ցնցուելով) Ահա՛ դաշոյնս, որ մանկու-թենէս ի վեր պահեր եմ յարմար առիթով գործածելու համար, այս է մինակ ժամանակը, եւ ա՛յս է պատեհութիւնը. պէտք է խեղճ աղջիկը ազատել զազանին ճիրաններէն. անգամ մը դաշոյնս իր սիրտը մխելէ վերջ, ա՛լ մահս հոգ չէ բնաւ: (Ոտքերը գետին գարնելով փաջաբար) Ալ ինչո՞ւ ապրիլ, ա՛լ ինչո՞ւ կուրօրէն բաղդին յանձնուիլ: (Դաշոյնը մերկացուցած դուրս կը խոյանայ, դրան մէջ ոստիկան մը կանգնած կը գտնէ):

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՆ ՀԱՍԱՆ

ՀԱՍԱՆ.— (Ատրճանակը Ձարեհին կուրծքին դրնելով) Ի՞նչ է պատահած, դրացի, ո՞ւր կը վազես, այդպէս դաշոյնդ մերկացուցած, եթէ անդէն եղած ըլլայի բնականաբար առաջին անգամ զիս պիտի ըստաննէի՞ր տեղնի տեղին:

ՁԱՐԵՀ.— Քաւ լիցի, տէր իմ, պարտականութեան վրայ եղող պաշտօնեաներուն միշտ յարգանք ունիմ: (Դաշոյնը կը նետէ մէկ կողմ):

ՀԱՍԱՆ.— Բայց, ի՞նչ էր նպատակդ, կեավուրի ձագ, ըսէ՛, չուտ ըսէ՛... Ձե՞ռ գիտեր որ այդ դարը անցեր եւ սուրն ու զէնքը Մարգարէին հաւատացեալներուն մինակ սեփականութիւն է դարձեր: (Խաւազանովը կը փորձէ գարնել):

ՁԱՐԵՀ.— (Վրէժխնդրական նայուածքով մը լուռ կը մնայ):

ՀԱՍԱՆ.— Դուն քու լռութիւնդ պահէ: (Ձեռքերը ետին կապելէ վերջ) Այս էր քու ուզածդ. դուն ազատ օդ շնչելու արժանի չես, գնա՛, ճաթիր այդ ամուր կապին տակ: (Նախատինքով ոտքի հարուած մը կուտայ):

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Ձարե՛հ, հոգւոյս հատորը...

ԹՈՐՈՍ.— Որդի՛ս...

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Լալով) Եղբա՛յր...

(Բոլորը սարսափի են մատնուած:)

ՀԱՍԱՆ.— Կարծես լաց ու կոծ լսելու եկած եմ, չուտ ըրէ՛ք, այս վայրկեանիս ձեր տունն ու տեղը պիտի ձգէք անգամ մըն ալ չի վերադառնալու պայմանով: Երկար չեմ կրնար սպասել, արդէն շատ ուշ է:

ՁԱՐԵՀ.— Մայրի՛կ, եկուր կարօտս առնեմ վեր-

ջին անգամ, դիտե՛մ, այս կապերէս չպիտի ազատիմ
առանց հրաշքի: Ո՛հ, խեղճ Պերճուհի... հայրի՛կ...

ՀԱՍԱՆ.— Սա անպիտանը տե՛ս, ինք իր վիճա-
կէն ու ի՛նչ բաղդի ենթարկուելէն անտեղեակ՝ տա-
կաւին հայր-մայր կ'աղերսէ: Ա՛լ մոռցիր. հայր,
մայր բառերը, եւ դուն քու մեղքիդ վրայ լաց:

ԶԱՐԵՀ.— (Ատելուքեամբ լեցուած) Հոգ չէ՛ թէ
ի՞նչ է իմ մեղքս. ես հայր-մայր կանչելէ չպիտի
դադրիմ մինչեւ վերջ:

ԹՈՐՈՍ.— (Ծրարներ կապելով զբաղուած:)

ՀԱՍԱՆ.— Այս ծանր շղթային ներքեւն ա՛լ հայ-
կական ցնդած մտայնութեա՞ն վրայ...

ԶԱՐԵՀ.— (Ընդմիջելով) Քու ժանդ շղթայիդ
ծանրութիւնը չի կրնար հայ ոգին ընկճել:

ՀԱՍԱՆ.— Մինչեւ ե՞րբ:

ԶԱՐԵՀ.— Մինչեւ յաղթանակ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Զարեհին եւ ոստիկանին միջեւ կը
նետուի վիմաբանութիւնը դադրեցնելու դիտումով:
Պերճուհի մօրը ետեւէն:)

ՀԱՍԱՆ.— (Տնեցիներուն կը պոռայ) Դեռ ձեզի՞
պիտի սպասեմ. ինչ անհոգ ու սառած կեցած էք,
չո՛ւտ, դո՛ւրս, դո՛ւրս այս տունէն:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Ինքնիքն) Մեր տունէ՛ն, Աստ-
ուա՛ծ իմ, այս ի՞նչ անգթութիւն...

ԹՈՐՈՍ.— Մէկ բոպէ միայն, էֆէնտի:

ՀԱՍԱՆ.— (Ականջները մատով խցելով) Ա՛լ չեմ
ուզեր լսել. արագ շարժեցէք՝ բարկութեանս չեն-
թարկուած: Խիստ լուրջ դորձ մըն է այս, որ պէտք
է ճշգրիտ կերպով կատարուի:

(Թորոս եւ Թագուհի պատրաստուած ծրարները
կ'առնեն: Պերճուհի մօրը ձեռքէն բռնած կը քալեն
դէպի դուռը վշտահար:)

ՀԱՍԱՆ.— (Կատաղաբար անոնց ծրարները կը
յափշտակէ եւ դէպի ներս նետելով) Պէտք չէ՛ որ այս

տունէն ասեղ մը իսկ վերցնէք, այս է վերին հրամանը: (Սուրբ մերկացնելով դուրս կը քեզ գանձնադադակներու մէջ):

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԼԻՍ ԱՌԱՆՁԻՆ

ԱԼԻՍ.— (Գիշերանցով հերարձակ ներս կը մտնէ. դէպի պատուհանը վազելով) Այս ի՞նչ անսովոր աղմուկ է ուշ ժամանակ: (Քիչ մը դուրս նայելէ վերջ) Իրօ՞ք այդ հարուածները մարդկային էակներու վրայ կ'իջնեն: (Ձեռներով աչքերը կը գոցէ): Ո՛հ, չեմ ուզեր այդ տեսարանը տեսնել... այս ի՞նչ բռնութիւն է, ի՞նչ սարսա՛փ: Ի՞նչ բռնադաղթ եւ երկա՛ր կարաւան... (աչքերը դէպի երկինք սեւեռելով) Երկինքի պայծառ աստղեր, ի՞նչպէս կրնաք դիտել այս սրտաճմլիկ տեսարանը առանց ալալելու. ինչո՞ւ չէք հարուածէր, չէք թափուիր մեր դա՛հիճներու գլխին խորտակելով անոնց ծրագիրները. ինչո՞ւ կը ձգէք, որ մեզ զրկեն մեր օճախներէն, ուր մենք եւ մեր նախնիքը ապրած ենք դարեր շարունակ: (Առաջ գալով՝ սեղանին վրայ դրուած ծաղիկները կը գրկէ մեղմօրէն): Ո՛հ, անբիծ ծաղիկներ, եթէ երբէք բաղդը չունենամ վերադառնալու, դուք վկայ եղիք իմ սիրոյս եւ կարօտիս, պատմեցէք վիշտս, եւ իրեն տուէք վիրաւոր սիրտս... (անապարանքով) Բայց, կարելի չէ երկար հոս մընալ, աճապարեմ՝ փորձանքի մը չենթարկուած: (արագ դէպի դուռ կը վազէ:)

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (հեւ ի հեւ ներս խուժելով Ալիսին կը հանդիպի դրան մէջ) Վերջապէս...

ԱԼԻՍ.— (Սարսափահար) Ո՞վ ես դուն:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Անհոգ եղիր, քեզ պիտի ազատեմ ստեղծուած դժոխքէն: Դուն քեզ բաղդաւոր նկատելու ես իմ հովանիիս տակ գտնուելուդ, գիտե՞ս ամբողջ նահանգը իմ հրամանիս ենթակայ է:

ԱԼԻՍ.— Անծանօթի մը պաշտպանութեան կարօտ չեմ երբէ՛ք, որ բոլորովին կեղծ է:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Բայց իմ պաշտպանութիւնս անկեղծ է քեզի հանդէպ:

ԱԼԻՍ.— Արեւուն գոյութիւնը ուրանալ կարելի՞ է միթէ: (դուրսի ձայներուն ակնարկելով) Ահաւասի՛կ արդիւնքը. ես ալ անոնցմէ մէկն եմ եւ պէտք է անոնց հետեւիմ (կը քալէ դէպի դուռ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Ալիսին քելէն բռնելով) Խենթ մի՛ ըլլար, աղջիկ, տես սա փափուկ կաշմդ, տաք անասլատի աւազներուն մէջ քու մահդ վայրկեանի մը խնդիր է:

ԱԼԻՍ.— (Քաջաբար դէմը ցցուելով) Ես կը նախընտրեմ այդ պատուաւոր մահը քան թէ մէկ ըրպէ՛ս իսկ քու այդ աղտոտ դէմքդ տեսնել հոս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Իր կատաղութիւնը հագիւ զըս պաժ) Կը մեղքանամ քեզ. դուն պէտք է գիտնաս, որ ուղղակի սպանդանոց կ'առաջնորդուիք բոլորդ ալ, խելօք եղիր ու նստէ. քեզի ըսելիք ունիմ, եւ վստահ եմ, որ գոհ պիտի մնաս անկէ:

ԱԼԻՍ.— Մեղքանա՞լ... ատիկա մերկութիւն ծաղրել ըսել է, եւ մանաւանդ, որ ես քեզմէ գութ ալ հայցած չեմ: (Դուրսի ձայներուն ակնարկելով) Թէ որ իրական մարդասէր մըն ես, եւ ամբողջ նահանգը քու հրամանիդ ենթակայ է, ապա այդ փողոցի լացն ու կոծը ի՞նչ է, այդ մանուկներուն աղաղակները ականջներդ չեն խլացնե՞ր, անկեղծութիւնդ (°) յայտնելու համար ինչո՞ւ չես փութար այդ անմեղներու բանակը փրկելու (Խիստ) կորսուի՛ր աս-

կից, եւ զիս իմ ցաւիս հետ ձգէ, շո՛ւտ, շո՛ւտ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Վնասկան) Լսէ՛ զիս, ես հոս ո՛չ մարդասիրութեան եւ ո՛չ ալ փրկութեան համար եկած եմ, այլ մասնաւոր գործի մը համար. պիտի հպատակի՞ս ինծի:

ԱԼԻՍ.— (Բժախնդիր կերպով) Նոյն իսկ քու կեանքիդ սիրոյն, այդ հարցումէդ առաջ հաճիր ինձ յայտնել՝ թէ ո՞վ ես որ այդպէս սեւ վարագոյրին ետեւ սքողուած կը մնաս:

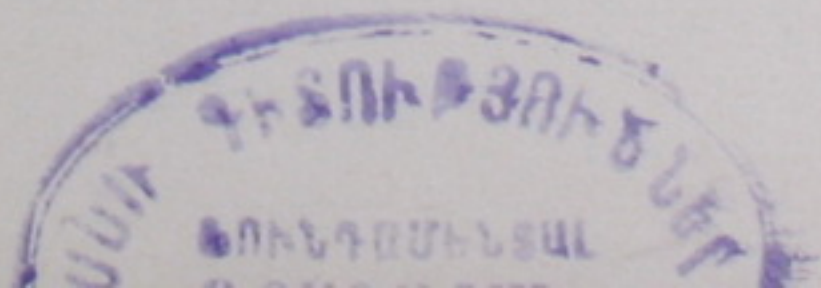
ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Շուարած) Ամբողջ նահանգին մէջ չկայ մէկը, որ զիս չճանչնայ: (Պարծախով) Ես Մուհամմէտ պէյն եմ:

ԱԼԻՍ.— (Շաւիքահար) Մուհամմէ՞տ... դո՛ւն անիրաւ ոճրագործ, դուն չէի՞ր որ հարիւրաւոր խեղճ երիտասարդներ իրենց կեանքին գարնան մէջ կախաղանի անարգ մահուան եւ մութ խոնաւ բանտերու անվերջ տանջանքներուն դատապարտեցիր. այդչափը բաւական չե՞ր քու մոլեռանդ կիրքիդ գոհացում տալու համար, եւ սա գիշերուայ լուռ մեռելութեան մէջ՝ հազարաւոր մանուկներ եւ անկարողներ իրենց հանգիստէն զրկելով՝ այս արգահատելի վիճակին մատնեցիր. տես սա երկայն կարաւանը եւ ամէցիր արարքներէդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Դէպքերէն շատ ազդուած ըսելիքդ չես գիտեր, թէ որ քիչ մը հանգստանաս եւ ուշաբերես բնականաբար պիտի զղջաս ապշութեանդ վրայ, եթէ արդէն շատ ուշ չըլլայ:

ԱԼԻՍ.— Ես գիտեմ ինչ որ կ'ըսեմ, եւ երբէ՛ք չպիտի զղջամ, անէ՛ծք, անէ՛ծք... միշտ անէ՛ծք ու նախատինք քու սեւ անուանդ եւ գարշելի գոյութեանդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Սուրբ մերկացնելով) Գիտե՞ս նոյն իսկ այս գիշեր քանի հայերու դիակները գետին փռեցի այս սուրովս. գիտցած ըլլաս, որ այս վայր-

կեանիս քեզի ալ նոյն վիճակին ենթարկելու կարողութիւնը ունիմ, հնազանդի՛ր ինձ, եւ հրամաններս կէտ առ կէտ գործադրէ, եթէ ոչ...

ԱԼԻՍ.— (Անվեհեր) Քու սուրդ անկարող է ինձ կամքիդ հպատակեցնելու. ի՞նչ կ'ուզես կնիկ մարդէ մը ի՞նչ կրնամ ընել քեզի. եթէ ուզածդ ոսկի եւ գոհարներ են առ, եւ զիս կամքիս ձգէ, (գարդեղէնները հանելով վրան կը նետէ) իսկ թէ որ նպատակդ պատւոյս հետ խաղալ է, այդ ալ քու կործանումդ կը նշանակէ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ա՛լ ձգէ այդ անվերջ խելագարութիւնը, եւ շտապէ ասկից հեռանալ, եթէ կ'ուզես կեանքդ փրկել. ես վստահ էի թէ այս անկեղծ առաջարկս եւ պաշտպանութիւնս սիրով պիտի ընդունէիր:

ԱԼԻՍ.— Ալ «անկեղծ» ու «պաշտպանութիւն» բառերը մի՛ շահագործեր, երբ դուն իրական հրէշ մը եւ մարդակեր դադան մըն ես:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ալ համբերութիւնս հատաւ, չի պիտի հանդուրժիմ որ վայրկեան մը իսկ կամքիդ վերայ հաստատ մնաս (կը յարձակի):

ԱԼԻՍ.— (Պաշտպանողական վիճակով) Հեռացի՛ր, հեռացի՛ր. (կը փորձէ պրծիլ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Անոր հետեւելով) Քու վախճանդ է:

ԱԼԻՍ.— Գլխուդ սիրոյն մի՛ հետեւիր ինձ, ատելութեանս զոհը պիտի դառնաս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Հասնելով Ալիսին, ականները կոխելով գետին կը նետէ գայն) Ալ չե՞ս ուզեր անձնատուր ըլլալ, չե՞ս ուզեր կամքիս հպատակիլ:

ԱԼԻՍ.— Մա՛հը միայն կրնայ զիս քու անարդ կամքիդ յանձնել, (արագ վեր երջելով) ես ինքզինքս բաւականաչափ զօրաւոր կ'զգամ տակաւին՝ դադաններու դէմ կեանքս ու պատիւս պաշտպանելու. սա

էղունգներովս պիտի փորեմ քու այդ աչքերդ որ մեր
աւերակները չկրնաս տեսնել: (Երեսները կը փանկէ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Ուժգին յարձակելով) Պիտի
սպաննեմ քեզ...

ԱԼԻՍ.— (Անհաւասար կռուէ մը վերջ ուժասպառ
իյնալով) Այո՛, պիտի մեռնիմ՝ բայց զիւցազնա-
բար:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Կոշտ) Հա՛, հա՛, խանըմ
կ'երեւի խաղը կորսնցողիւր վերջապէս:

ԱԼԻՍ.— (Ինկած տեղը խոր շնչառութեամբ
կուրծքը ուժգին կ'ելեւեջէ ատելութեան արտայայ-
տութիւնը դէմքին. նոյն միջոցին պատուհանին բա-
րակ վարագոյրին ետեւէն Պերնին դէմքը կը նկարուի
անշարժ, ծանր ակնարկը այն կողմ ձգելով սոսկալի
ցնցումով մը պատկերը տեսնելով գլուխը վար կ'իյ-
նայ. սքափելով վեր կանգնած դէպի պատուհան կը
վազէ պոռալով) Պե՛րձ... Պե՛րձ... (Պերնին
դէմքը անհետացած էր արդէն) Երա՛զ, երա՛զ...
Ո՛հ, Պերճ, միշտ պիտի սիրեմ քեզ: (Կրած ազդե-
ցութենէն մարած կ'իյնայ):

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Սարսափած գէնֆին փարելով
չորս կողմ կը նայի, մէկ մը չտեսնելով) Հասկա, ան-
շուշտ երազ էր, թշուառական Պերճը ո՞ւր, դուն
ո՞ւր. (Բազկերակը բռնելով) մարեր է միայն, այս
ալ բաղդաւորութիւն մըն էր, աչքերը տանս մէջ թող
բանայ: (Շալկելով կը մեկնի:)

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԹՈՐՈՍ, ԹԱԳՈՒՀԻ, ԶԱՐԵՀ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԵՒ ՀԱՍԱՆ

Հասան կատաղաբար ներս կը ֆէթ թորոսը, թա-
գուհին, Պերնուհին եւ Զարեհը կապուած վիճակով:

ՀԱՍԱՆ.— Գիտէ՞ք, Զարեհը առանց հարց ու

փորձի անմիջապէս պիտի կախուի, երբ այսպէս դատարան յանձնեմ:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Հասան պէյ, խղճա զաւելիս եւ մեղի, մեր մինակ նեցուկն է այս սեւ օրերուն:

ԹՈՐՈՍ.— Ձէ մի՞, որ ամբողջ մեր կեանքի ընթացքին դրացի եղած եւ սիրով ապրած ենք առանց իրարու վնասելու, յիշէ այդ օրերը... Չարեհս անմեղ է:

ՀԱՍԱՆ.— Այդ օրերը անցեր են եւ կարելի չէ ատոնք նկատի ունենալ: Պէտք է Չարեհը արդարութեան յանձնուի: (Պահ մը լռութիւնէ վերջ) Մինակ կերպով մը կրնաք զինքը կախաղանէն ազատել:

Թորոս Հասանին հետ անկիւն մը քաշուած սակունքեան կը սկսի, Հասան դժգոհ կերպով շարունակ գլուխը կը թոթուէ: Այս միջոցին Չարեհը մօրը թելերուն մէջն է եւ Պերնուիին Չարեհին փաթթուած:

ՉԱՐԵՀ.— (Մօրը) Ես կը նախընտրեմ կախաղան բարձրանալ, քան թէ թուրքին աղաչել կեանքի մը համար:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Ցած ձայնով) Լռէ, որդիս, քանի մը դաՀեկանով կեանքդ կրնանք ազատել:

ԹՈՐՈՍ.— (Քսակը Հասանին ափին դնելով) Այս է բոլոր ունեցածս:

ՀԱՍԱՆ.— Ինչ որ է, այս բաւականաչափ փրկադին մէջէ, բայց ըսածիդ պէս դրացիութեան խնդիր մը կայ. գացէք, աղօթեցէք թագաւորին լոյսին: (Կ'արձակէ Չարեհը) Եւ աճապարեցէք ժամանակին որոշեալ տեղը գտնուելու, որովհետեւ ասկէ վերջ քաղաքին մէջ տեսնուող ոեւէ հայ անբացառաբար պիտի գնդակահարուի: (Դուրս):

ՉԱՐԵՀ.— Բռնի վտարուիլ հայրենիքէն... արդարութի՛ւն, արդարութի՛ւն, ինչո՞ւ չես շանթահարեր այս ճիւղները:

ԹՈՐՈՍ.— Քալեցէք, մեր հաւատքին մէջ հաս-
տատ մնանք, հայ ենք եւ հպատակինք մեր ճակա-
տագրին: (Թեւ քեւի բռնած կը քալեն դէպի դուռ:)

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԻՔԻ

ԶԻՔԻ.— (Հեւ ի հեւ ծրար մը ուսին վազելով
անոնց ետեւէն) Մուհամմէտ պէյին մարդիք եկան եւ
դրաւեցին ամէն ինչ, ու ես հազիւ կրցայ այս ծրարս
աղատել եւ եկայ որ ձեզի հետ մեկնիմ:

ԹՈՐՈՍ.— Զէ', տղաս չէ', դուն թուրք ծնած
ես եւ չեմ ուզեր որ ձեզի հետ չարչարուիս:

ԶԻՔԻ.— Կ'ուզեմ ձեզի հետ չարչարուիլ քան թէ
առանձին մնալ:

ԶԱՐԵՀ.— Զէքի, դուն պէտք չէ որ ձեզի հետ
երթաս:

ԶԻՔԻ.— Ո՛հ, առանց ձեզի կեանքը ոչինչ է:

ԶԱՐԵՀ.— Եւ յիշէ, որ Ալիսն ալ Մուհամմէտին
կողմէ բռնաբարուած է:

ԶԻՔԻ.— Ալիսը բռնաբարուած է... Ո՛հ, չեմ
ուզեր ձեզ այս վիճակով տեսնել: (Հակառակ կողմ
կը դառնայ):

Միւսներ կը մեկնին եւ քախծոտ ձայներ կը շա-
րունակուին:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՆ ՎԱՀԷ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը ներկայացնէ գինուորական աղտոտ վրան մը: Աստ անդան ցրուած կան բահ ու բրիչ: Դուրսէն մերթ ընդ մերթ անախորժ ժխորներ եւ ձիերու խիսնչիւններ կը լսուին:

Ժամանակը լուսնալու մօտ է եւ արթնցած կը հագուին:

ՊԵՐՃ.— (Յօրանջելով) Ո՛ւֆ, ո՛ւֆ, Հին օրեր:
(Կ'երգէ)

Երկայն գիշեր, տըխուր գիշեր,
Յաւըս չատ է դիս մի տանջեր.
Երկայն գիշեր, ցաւոտ գիշեր.
Զիս կը տապկեն իմ Հին չուշեր:

Չկայ ծընողք, չկայ քոյր ու եղբայր,
Չկայ տուն, չկայ Հանգիստ ոչ ալ եար.
Հայրենիքէս աչսպէս Հեռու
Ինչո՞ւ ծառայել վատերու:

(Ինքնիրեն տխուր) Այս ի՞նչ մղձաւանջային գիշեր մը եւ ի՞նչ տարօրինակ երազ մըն էր, որ ողբերգութիւնով վերջացաւ: (Պայուսակէն պատկեր մը հանելով յափշտակուած պահ մը նայելէ վերջ) Ո՛հ, սաշտելիս, կը գուշակեմ թէ աննախնթաց նեղութեան մը մէջն ես. տանջանքներդ Հոգիս կը չարչըրկեն ու կը մաշեն. վայրկեան մը իսկ չպիտի մոռնամ քեզ, վասնզի վստահ եմ որ նոյնն ալ դուն

կ'ընես: Այո՛, մարմինս հիւծած է, սիրտս ալ խո-
ցոտուած՝ բայց, քանի երակներուս մէջ արիւնը շըր-
ջան կ'ընէ՝ չսկիտի դադրիմ սիրելէ: Հոգ չէ թէ լեռ-
ներ ու ձորեր, սարեր ու անտառներ, գետեր ու ծո-
վեր կան մեր միջեւ՝ դարձեալ սիրտս կարօտադին
թեւեր կասլած սկիտի թռչի դէպի քեզ անդադար:
Սէրը անմեղ է եւ նուիրական, բռնակալները կրնան
դաշն կաշկանդել՝ բայց, չեն կրնար մարել ու արգի-
լել:

ԳԵՂԱՄ.— (Նշմարելով անոր յուզմունքը) Պերճ,
ի՞նչ է այդ վիճակդ դարձեալ, քանի երթաս կը նի-
հարնաս. առողջութեանդ հանդէպ ինչո՞ւ այդքան
անտարբեր կը գտնուիս, ինչո՞ւ չես փորձեր քիչ մը
հանգստանալ:

ՊԵՐՃ.— Միթէ կարելի՞ է հանգստանալ, երբ
սիրտս կրակ ինկած ամբողջ էութեանս կ'սպառնայ:

ԳԵՂԱՄ.— Ի՞նչ է, ընկեր, ի՞նչ է ցաւդ, որ
այսչափ երկար սլահած ես մեզմէ. ինչո՞ւ չես յայտ-
ներ մեզի:

ՊԵՐՃ.— Այս գիշեր դարձեալ տարօրինակ երազ
մը տեսայ:

ՎԱՀԷ.— (Որ իր կարկտանքներով զբաղած էր)
Հա՛, հա՛, նորէն երա՞զ: Պերճ, պառաւներու պէս
միշտ երազ կը տեսնես եւ անոնց մեծ կարեւորութիւն
կուտաս:

ՊԵՐՃ.— Վահէ, խնդրեմ լիս մի՛ մեղադրեր, այս
գիշերուայ երազս անսովոր էր եւ խորհուրդաւոր,
կ'ուզեմ պատմել ձեզի:

ՎԱՀԷ.— (Համակրանքով) Այո՛, Պերճ, պատմէ
որ ժամանակը անցնի:

ՊԵՐՃ.— Բոլոր պարագաներուս մասին պատմած
եմ ձեզի, բայց Ալիսին մասին տակաւին բան մը չէք
գիտեր:

ՎԱՀԷ.— Ո՞վ է Ալիսը:

ՊԵՐՃ.— Այն, որուն սէրս խոստացած եւ սիրտս նուիրած եմ:

ՎԱՀԷ.— (Պերճին ուսին զարնելով) Կեցցե՛ս Պերճ, ասիկայ բուրբուլին նորութիւն մըն է մեզի համար:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, մի՛ խենթանար այդպէս վերացական խնդիրներու համար:

ՎԱՀԷ.— Գեղամ, մի՛ վիրաւորեր տղան, լսէ զինքը, խորհէ, որ ատեն մը դուն եւ ես ալ այսպէս երիտասարդ ու սիրոյ խենթեր էինք:

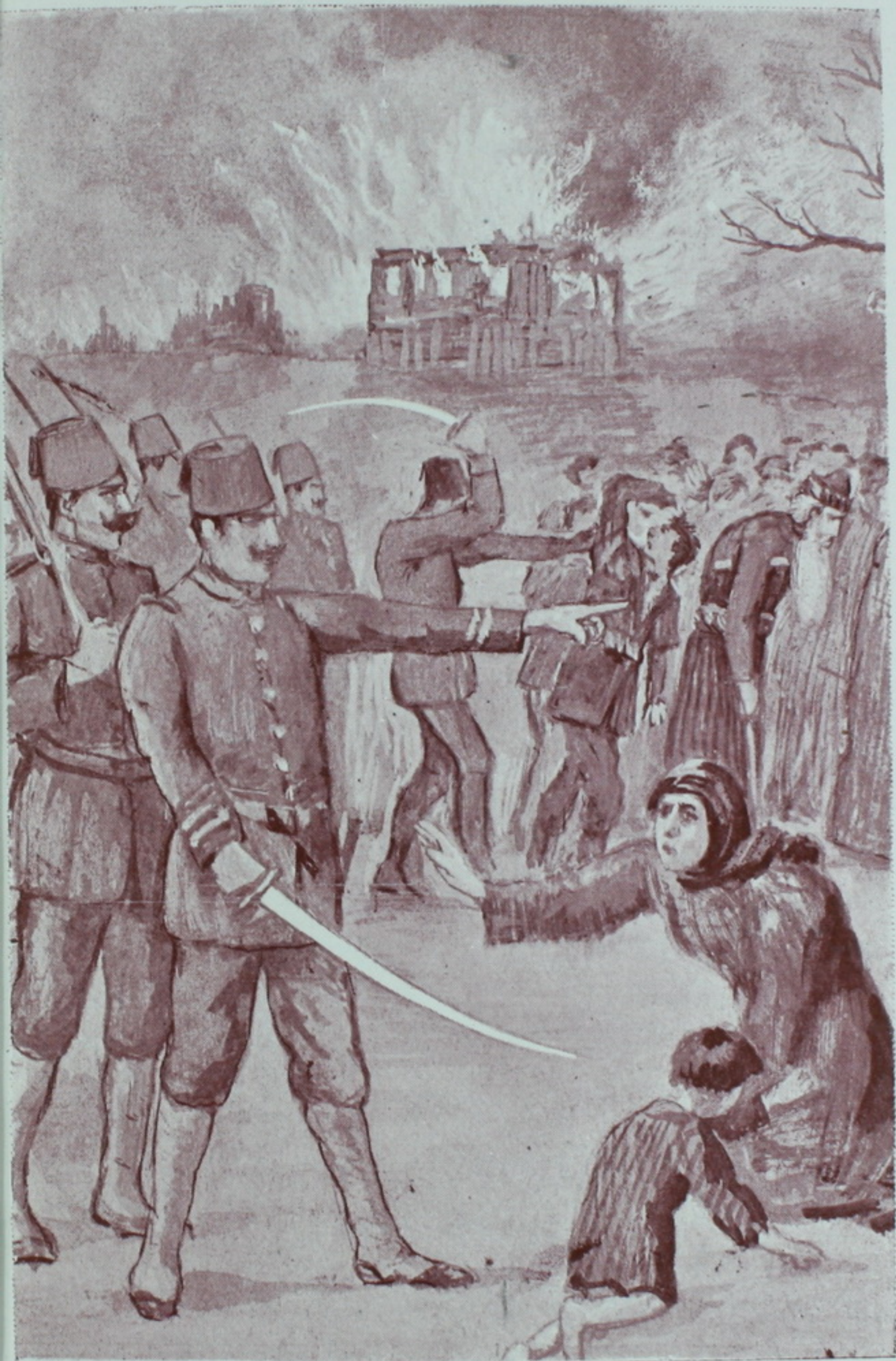
ԳԵՂԱՄ.— Այդ խնդիրներով ձեր ժամանակը երբէք մի՛ վատնէք. զինուոր մարդու մը պարագաները կարելի չէ որ փորձութեան ենթարկուին, քանզի կառավարութիւնը յանձնառու է անոնց ապահովութեան:

ՎԱՀԷ.— Գեղամ, խնդրեմ այդչափ կոյր մի՛ ձեւանար, չես տեսնե՞ր, այս վերջերս Թուրքերուն բերանը որչա՛փ կը հոտի մեզի հանդէպ: Պերճ, օղէն շատ մի ազդուիր, ան իր ուղած ուղղութեամբ կրնայ փչել:

ԳԵՂԱՄ.— Շարունակեցէք ուրեմն (Դրան մէջ կանգնած դուրս կը դիտէ):

ՎԱՀԷ.— Պերճ, շարունակէ, չմոռնանք մեր նիւթը:

ՊԵՐՃ.— Երազիս մէջ մեր տունն էի. Ալիսն ու ես լաւ կերպով զինուած մեր լեռներէն ծաղիկներ քաղելով եղնիկներ եւ ուրիշ որսի կենդանիներ կը հալածէինք: Վերջապէս յաջողեցանք եղնիկ մը ձգել մեր առջեւ ու անտառներուն մէջ հետապնդել զայն. մեր որսը, սակայն, խիստ ճարպիկօրէն լեռնէ լեռ, սարէ սար կ'զբաղեցնէր մեզ, եւ կարծես մէկու մը կ'ասպառուինէր, որ պիտի ազատեր զինքը մեր անդադար տեղացող գնդակներէն: Այս ընթացքով մեր առջեւ գտանք գահավէժ անցք մը, ուր վերը մինակ եր-

Նկար Լ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ

«ՍԱՐՍԱՓՆԵՐ»

Երկինքի պայծառ աստղեր, ի՞նչպէս կրնաք դիտել
այս սրտանմիկ տեսարանը... (Էջ 15)

կինք կը տեսնուեր՝ իսկ վարը անդունդ մը, ուրկէ մեր որսը մէկ ոստումով անցաւ եւ դիմացի լեռնադաշտէն ջուր խմելով սկսաւ անհոգ կերպով արածիլ, եւ մենք ալ փորձեցինք այս վտանգաւոր տեղէն անցնիլ ու շարունակել մեր զբօսանքը: Հագիւ մէջտեղն էինք հասեր, երբ մեր որսին փոխարէն դիմացնիս գլտանք ահագին վիշապ մը, որ անգթօրէն իր պոչով սկսաւ մեզ հարուածել անխնայ: Այս սոսկալի վայրին մէջ ոտքի տեղ չունէինք որ կարենայինք մենք զմեզ պաշտպանել, ու ճարահատ իրարու փաթթուած վիշապին անդադադար հարուածներուն տակ սկսանք գահավէժ գլտորուիլ անդունդն ի վար: Այս եղեռնական վիճակին մէջ վիշապը գրկէս յափշտակեց Ալիսը, որուն օգնութեան աղաղակներուն մէջ արթըննալով ինքզինքս գտայ այս պաղ իրականութեան առջեւ: Վահէ՛, այս երազս խիստ չարագուշակ է:

ՎԱՀԷ.— (Քիչ մը մտածելով) Ո՛չ այնքան, բայց վիշապը թշնամի է, Պերճ:

ԳԵՂԱՄ.— Տղաք, երկու մարդ դուրսը կանգնած մեր մասին կը խօսակցին, լռեցէք տեսնենք ի՞նչ է իրենց պահանջը մեզմէ:

Ուշադրութեամբ կ'ունկնդրեն:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԱՅՆԵՐ

Ա. ԶԱՅՆ.— (Դուրսէն) Ահաւասիկ, Սապրի Պէյ, այս է իրենց վրանը:

Բ. ԶԱՅՆ.— Շատ աղէկ, Ալի չավուշ, չմոռնանք մեր այս առաւօտուայ ծրագիրը, որ զբօսնելու պատուական միջոց մըն է:

ԳԵՂԱՄ.— Հարիւրապետ Սապրի պէյն ու Ալի չավուշն են, սովորականին պէս կը չրջին:

ՎԱՀԷ.— (Զարմացած) Ի՞նչ է արդեօք այս անգամ ծրագիրնին:

ՊԵՐՃ.— Խաղը մեր գլխուն է դարձեալ, տղաք. երանի թէ նպատակնին կանխաւ իմանայինք:

Ա. ՁԱՅՆ.— Բայց, Սասլրի սէյ, այդչափը կարելի չէ խաղ կոչել, ատոնք առօրեայ կատակներ են, որոնք անդադար տեղի կ'ունենան. ուրիշ նորութեան մը նայինք այս անգամ:

Բ. ՁԱՅՆ.— Ի՞նչ նորութիւն կ'ուզես, զանազան պատրուակներով հետերնին կ'իյնանք ու կապիկներու պէս կը խաղցնենք զանոնք. գործի ուշ սկսաք, լաւ չէք գործեր եւ այլն, ըսելով ու օր մըն ալ կ'սպաննենք:

Ա. ՁԱՅՆ.— Ես ասոնք մէջտեղէն վերցնելու համար քանի մը օրէ ի վեր ուրիշ կերպի մը վրայ կը խորհիմ:

Բ. ՁԱՅՆ.— Ի՞նչ կերպ, ըսէ լսենք:

Ա. ՁԱՅՆ.— Ահա', ներսը նստած կը խօսակցին առտու կանուխ: Իրենց այս խօսակցութիւնը պատրուակ ընելով պէտք է ամբաստանենք զիրենք պատերազմական ատեանին առջեւ հետեւեալ կերպով.— Թէ անոնք բռնեցինք գաղտնի խօսակցութեան մը մէջ, թէ իրենք ուրախ էին մեր արեւելեան նահանգներուն գրաւումովը, Տարտանէլի ու Պաղեստինի յարձակումներովը եւ Միջագետքի լքումովը, եւ այլն. եւ տես թէ անմիջապէս իրենց մեղքը ի՞նչպէս կախաղանին վրայ պիտի քաւեն:

ՊԵՐՃ.— Տեսէք, ասոնց կանխաւ պատրաստած ծրագիրները իրենց պէս զինուորներուն հանդէպ: Այս առաւօտ մենք պէտք է զիրենք կապիկներու պէս խաղցնենք, որ անգամ մըն ալ մեզի հետ չիյնան:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, կրնա՞ս սա վարնոցներուն ցոյց տալ՝ թէ Հայուն հետ իյնողը խաղը կը կորսնցնէ միշտ:

Բ. ՁԱՅՆ.— Ուշ կամ կանուխ ատոնք պիտի ուտենք, բայց ատիկա լաւագոյն կերպն է, անգամ մը փորձենք, վստահ եմ պիտի յաջողինք մեր նպատակին մէջ:

ՊԵՐՃ.— Ընկերներ' ը, կ'ուզեմ այդ յիմարները լրտեսել ու ծրագիրնին լաւ մը հասկնալ, դուք պահ մը սպասեցէք զիս: (Զգոյ՞ց կերպով դուրս կը սահի):

ՎԱՀԷ.— (Հետաքրքրաբար կը նայի ետեւէն):

ԳԵՂԱՄ.— Անօգուտ ժամանակի վատնում:

* * *

ՊԵՐՃ.— (Նոյն զգուշութեամբ ներս մտնելով) Ծրագիրնին շատ որոշ է, մինչեւ իրենց վրանը միեւնոյն խնդրին վրայ կը խօսակցէին, կ'երեւի այս մեր երեքին ներկայութիւնը բանակին մէջ շատ կը թուի իրենց:

ՎԱՀԷ.— Ուրի՞շ:

ՊԵՐՃ.— Այսչափ, քայլ առ քայլ հետեւեցայ իրենց մինչեւ որ ներս մտան ու նոր եկող լրագիրներուն կապերը քակելով սկսան կարդալ, ձայներնին չէի կրնար լսել եւ վերադարձայ:

ԳԵՂԱՄ.— Տղաք, ալ ձեզցէք սա փուճ խօսակցութիւնը, արդէն լուսնալու վրայ է ժամանակէն առաջ մեր գործին վրայ ըլլանք:

ՎԱՀԷ.— Բայց, Գեղամ, մոռցա՞ր՝ ի՞նչ սատանայական խորհուրդներ կը յղանային մեր պետերը մեզի հանդէպ:

ԳԵՂԱՄ.— Ճիշդ ատոր համար է որ աճապարել կ'ուզեմ: Իբրեւ պարտաճանաչ զինուորներ մեր ճշդապահութեամբն ու շրջահայեցութեամբը պէտք է հակազդենք անոնց սխալներուն, որ պատեհութիւն չունենան մեզ հանդէպ սխալ ծրագիրներ մշակելու:

ՎԱՀԷ.— Ուրեմն, կրնա՞ս պարագայ մը ցոյց տալ ինձ, ուր թերացած ենք մեր պարտականութեանց մէջ՝ ատոնց վատութեան փոխարէն:

ԳԵՂԱՄ.— Ձէ, չեմ յիշեր այդ տեսակ պարագայ մը, գիտեմ որ ամէն օր ճշգրտապահութեամբ մեր պարտականութիւնները կատարած ենք, եւ արդէն այդպէս պէտք է ընէ զինուոր մը:

ՊԵՐՃ.— Գեղամ, սիրելի ընկերս, դուն պէտք է սա պարագան ըմբռնես՝ թէ մեր մեծերը մեզ իբրեւ զինուոր չեն ճանչնար, եւ մեր ոտքերը սաՀեցնելու համար ամէն գետնաքարչ ստորնութեանց կը դիմեն, հետեւաբար մեր հաւատարմութիւնը հիմնովին սըխալ է:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, ես քեզ շատ փոխուած կը տեսնեմ. դուն իրերը տարբեր ակնոցով դիտելով ուղածիդ պէս բացատրել կը ջանաս, որ չիտակ չէ, թէ որ իրենք մեզ անտեղի կերպով ամբաստանեն, մենք ալ իրենց չափ լեզու ունինք, իրողութիւնը պարզելով ամբաստանութիւննին կը չեզոքացնենք ու ամէն բան կը լմննայ: (Պայուսակը ուսին կախելով) Ի՞նչ անտարբեր կերպով թմրած էք. ելէ՛ք, երթանք: (Դէպի դուռ քանի մը քայլ կ'առնէ):

ՎԱՀԷ.— (Նմանապէս պայուսակը ուսին) Շա՛տ աղէկ, երթանք, բայց պաշտպանութեան միջոց մըն ալ խորհելու ենք՝ որովհետեւ անոնց սուտին կը հաւատան ու մեր ճշմարտութեան երբէ՛ք: (Գեղամին կը հետեւի):

ՊԵՐՃ.— Ընկերներ, ըսպէ մը սպասեցէք որ մեր մինակ փրկութեան միջոցը յայտնեմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ է Պերճ, անցեալ օրը Ահմէտը ծեծածիդ պէս՝ կրնա՞ս, սա Ալի չափուչին հասակին ալ քանի մը հատ չափել:

ՊԵՐՃ.— Ձէ՛, Վահէ, այս անգամ տարբեր չափ առի ձեռքս:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ տեսակ չափ է այս անգամ:

ՊԵՐՃ.— Կրնա՞ս կտրիճ մարդու մը տասը քաջութիւնները համրել:

ԳԵՂԱՄ.— (Սրտնեղած) Շատ ուշ ենք, տղա՛ք:

ՎԱՀԷ.— Ձէ, չեմ կրնար, Պերճ, ի՞նչ են անոնք:

ՊԵՐՃ.— Վա՛հէ, սա ճշմարիտ խօսք մըն է, որ կտրիճ մարդու մը տասը քաջութեան մէկը զարնել, գետին ձգել, իսկ ինն ալ փախչիլ է: Այս անգամ զարնելով չենք կրնար մենք զմեզ ազատել՝ պէտք է չարութենէն խոյս տալ:

ՎԱՀԷ.— (Դէպի մօտ գալով) Պերճ, աղանջիս լաւ հնչեց այդ, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ՊԵՐՃ.— Ըսել կ'ուզեմ որ ճիշդ այս վայրկեանիս ձգենք բանակը, եթէ չենք ուզեր գերեզմաննիս մեր ձեռքով փորել:

ՎԱՀԷ.— (Պայուսակը վար նետելով) Ես քու հետդ եմ, Պերճ, որչա՛փ որ ծառայենք՝ նախատինք է մեր բաժինը:

ԳԵՂԱՄ.— Ի՞նչ տկար դատողութեան տէր մարդեր էք:

ՊԵՐՃ.— Ընկերս, այս է իմ վերջնական որոշումս:

ՎԱՀԷ.— Որ հրամայական է:

ԳԵՂԱՄ.— Որ յիմարական է:

ՊԵՐՃ.— Որ կենսական է:

ԳԵՂԱՄ.— Որ դասալքութիւն է:

ՊԵՐՃ.— Որ առաքինութիւն է:

ԳԵՂԱՄ.— Որ այլանդակութիւն է:

ՎԱՀԷ.— Ինչ որ կ'ուզէ ան ըլլայ՝ ես կ'ուզեմ Պերճին հետ մնալ: Շատեր կը բացակային իրենց գործերէն, օր մըն ալ մենք հետեւինք այն ծոյլերուն օրինակին՝ իբրեւ հիւանդներ:

ԳԵՂԱՄ.— Վա՛հէ', կը տեսնեմ որ Պերճը խարխաւ ձգող նաւու մը սրէս անշարժ է. գոնէ երկուքս երթանք, եւ իրիկունը կը խորհրդակցինք մեր ընելիքին վրայ: Կը յուսամ Պերճն ալ վճռապէս չէ որոշեր անմիջապէս անյայտանալ:

ՎԱՀԷ.— Ի՞նչ գիտես՝ թէ ես Պերճին պէս չեմ խորհիր:

ՊԵՐՃ.— Ասկէ վերջ չե՛մ փափաքիր ոեւէ անսխտանի հրամանին ենթարկուիլ: Ոեւէ դէպք չկըրնար որոշուծս բեկանել, ես որոշած եմ անձի՛ ջապէս բանակը ձգել:

ՎԱՀԷ.— Եւ, մնաց որ արդէն դուրս ելածնուս պէս՝ լարուած թակարդին մէջ պիտի բռնուինք չազատուելու սլայմանով: Գեղամ, գործերնիս թուրքերու հետն է, աչքերդ լայն բաց:

ԳԵՂԱՄ.— Բարեկամներս, ատիկա զինուորական կարգապահութիւն չէ, եւ ես ձեր համոզումը գոյացուցած չեմ. ես կ'ուզեմ սլարտականութեանս վրայ գտնուիլ. իրիկունը կը տեսնուինք: Մնա՛ք բարով: (Դէպի դուռ կը քալէ):

ՊԵՐՃ.— (Դուռին մէջ Գեղամին ձեռքը սեղմելով) Ընկե՛ր, կատակ չէ ըրածս եւ չեմ կրնար քեզ ստիպել որ ինծի հետեւիս. երկաջն ժամանակ իրարու հետ սիրով ապրած ենք: Մնաս բարով, ես պիտի երթամ:

Գ. Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԱՅՆԵՐ ԿՐԿԻՆ

Բ. ԶԱՅՆ.— (Դուրսէն Պերճին խօսքը ընդմիջելով) Հա՛, Հա՛, Ալի չափուշ, կը ծրագրէիր զիրենք սլատերազմական ատեանին վճռով սպաննել. տես սա թարմ լուրը, ինձմէ հրաման, գնա՛ սպաննէ զիրենք. ես եմ սլատասխանատուն:

Ա. ԶԱՅՆ.— Բերանդ պազնեմ, Սապրի պէյ, ի՞նչ է, բարձր կարգա՛ որ լսեմ:

ՊԵՐՃ.— (Տակաւին Գեղամին հետ ձեռք ձեռքի դրան մէջէն) Տեսնենք ի՞նչ է եղեր:

Բ. ԶԱՅՆ.— Ահաւասիկ բառ առ բառ.— Կառա-

վարութիւնը հրաման արձակեց ամէն կողմ, թուր-
քիոյ հայութիւնը՝ անխնայ ջարդով ու տեղահանու-
թեամբ արմատախիլ ընելու համար: Եւ արդէն
կանխաւ պատրաստուած յատակագիծով մը գործի
սկսուած ու ստացուած լուրերը խիստ գոհացուցիչ
են: Բանակին մէջ իբրեւ զինուոր ծառայող հայերը
չեն կրնար այս որոշումէն բացառութիւն կազմել,
քանի հայ արիւն կը կրեն իրենց երակներուն մէջ:
Հայը միշտ հայ է, եւ մեր աղգային շահը կը պա-
հանջէ անոնց գլուխը ջախջախել՝ քանի պատեհու-
թիւնը մերն է:

Ա. ԶԱՅՆ.— Հա՛, հա՛, ստուգելէ վերջ աղուոր
խաղ մը խաղանք իրենց գլխուն, բայց դժբաղդաբար
ներկայիս մինակ երեք հատ ունինք մեր ձեռքին մէջ:

* * *

ԳԵՂԱՄ.— (Դէպի ներս կը վազէ ու պայուսակը
վար նետելով) Արդարեւ, ասիկա խիստ լուրջ խնդիր
մըն է, կ'արժէ ուշադրութեամբ նկատողութեան առ-
նել՝ եթէ շատ ուշ չէ արդէն: Արդեօք պզտիկներս
ո՞ւր պիտի մնան:

ՊԵՐՃ.— Այս բոլորը կանխաւ գուշակեր էի,
բայց այսքան ծայրայեղութիւն չէի կրնար երեւա-
կայել: Չենք կրնար բարութիւն ակնկալել այն ձեռ-
քէն, որ վճռած է մեզ աղգովին փճացնել:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրեմն, ի՞նչ ընելու ենք:

ՎԱՀԷ.— Ես Պերճին հետն եմ մինչեւ մահ:

ԳԵՂԱՄ.— (Խորհելով) Այո՛, Պերճ, իրաւունքը
քուկդ է. սխալներս տեսայ: Մերը դասալքութիւն
չէ՝ այլ առաքինութիւն, պէտք է անմիջապէս բա-
նակը ձգել եւ օր առաջ մեր ընտանիքներուն միա-
նալ՝ միասին տանջուելու եւ միասին մեռնելու հա-
մար: Թէ որ մեր պզտիկները մեր օճախներուն մէջ

Հանգստութիւն չպիտի վայելեն ու ամէն իրաւունքներէ զրկուելով թափառական, անօթի եւ ծարաւ անորոշ վայրերու մէջ պիտի կորսուին՝ մեր ծառայութիւնը իրապէս յիմարական է: (Վնասական) Ձեր որոշումին համամիտ եմ:

ՎԱՀԷ.— Ահապարենք ուրեմն, մեր օձիքները ձեռք չտուած:

ՊԵՐՃ.— Բարեկամներս, խորհեցէք՝ թէ աւելի քան ամսուայ մը խիստ արկածալից ճամբորդութիւն մը ունինք: Այս ընթացքին մահ եւ ամէն ինչ կրնայ պատահիլ, կամովին չեմ ուզեր ձեզի պատճառ ըլլալ՝ բայց ուրախ պիտի ըլլամ՝ եթէ ձեր անկեղծ ընկերակցութենէն չզրկուիմ այս ճամբորդութեանս ընթացքին:

ԳԵՂԱՄ.— Ձ'է, չէ', ես համոզուեր եմ որ այդ է մեր մինակ ելքը: Պէտք է այսօր ճամբայ ելլենք:

ՎԱՀԷ.— Պէտք է որոշումնիս անմիջապէս դործադրենք իբրեւ դաւաճաններ չարգելափակուած: Այս վայրկեանին ազատ ենք եւ պատեհութիւն ունինք, դուցէ յաջորդ վայրկեանը ուչ եղած ըլլայ:

ԳԵՂԱՄ.— Բայց, ասկից ի՞նչպէս մեկնելու ենք որ կասկածի տեղի չտանք:

ՊԵՐՃ.— Այդ հոգը ինձ ձգեցէք, կասկածոտ մի ըլլաք: (Գետնին բառ ու բրիչները վերցուցած ընկերներուն տալով) Առէ՛ք ձեր գործիքները եւ սովորականին պէս անդամ մը ասկից դուրս ելլենք: (Իր եւ ընկերներուն պայուսակները ֆովերնին կախելով եւ անոնց հագուստները շտկելով) Հետեւեցէ՛ք ինծի, եւ հանդիպող տղաները բարեւել մի՛ մոռնաք:

Զինուորական մարտով մը կը մեկնին:

Դ. Տ Ե Ս Ա Ր Ա Ն

ՕՄԱՐ, ՄՈՒԽԹԱՐ ԵՆ ՄԱՀՄՈՒՏ

Տեսարանն է Մուխթար պէյի բնակարանը:

ՕՄԱՐ.— (Ձեռքը գէնֆ ու սուրեր ներս կը մտնէ ու գանոնֆ պատերէն կախելով) Այս ալ այսպէս բացառիկ դար մը եղաւ, օրն ու արեւը հաւատացեալներուն շնորհուելով: Մեր դրացի հացի կարօտ ֆէօր Պէքիրը՝ այսօր հսկայ հարստութիւններու տիրացած է քովն ի վար սուր մը կախած եւ ուսին նշան մը դրած ըլլալուն համար: Կուգան կոր (աթոռները կը շտկէ) տեսնեմ այսօր իրենց հետ որչա՞փ հարըստութիւն կը բերեն: (Դրան առջեւ երթալով արձանի պէս շփշտակ կը կայնի):

Մուխթար եւ Մահմուտ ձեռքերնին գանազան գոհարեղէններ ներս մտնելով գանոնֆ սեղանին վրայ կը շարեն:

ՕՄԱՐ.— (Խոնարհութիւն կ'ընէ եւ գոհարեղէններուն շիւ շիւ նայելով դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ի՞նչ որ է, այսօր ալ որսերնիս գէշ է:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Թէեւ օրէ օր կը նուազի՝ բայց հոգ չէ, քանի որ կեալուրներն ալ կը նուազին:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Հազար ապրի թագաւորը, որ այս պատեհութիւնը մեզի շնորհեց:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ի՞նչ սքանչելի հաճոյք մըն է բռնի կողոպտել ու անպատիժ մնալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անպիտաններուն ձեռքէն կարելի չէր նոյն իսկ լուծայ մը առնել, չեմ գիտեր ի՞նչպէս կուտան հիմա այս մանեակները, որոնք հազարներ կ'արժեն:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Եթէ իրենց կամքին մնար բնա-

կանաբար չպիտի տային, բայց գիտեն, որ այս սուրերը մեր քովնիվար ցոյցի համար կախած չենք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Սուրը շոյելով) Օրհնեալ առարկայ, Մարգարէին մինակ աւանդը: (Պահ մը լուռ ու մտածկոտ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Մուխթար պէյ, ի՞նչ կը մտածես դարձեալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Հա՛, հա՛, սա կը մտածեմ, որ այս կեալուները այսչափ անտանելի չարչարանքներէ վերջ, տակաւին ամուր կը մնան իրենց հաւատքին վրայ: Ճշմարիտը՝ քար-հոգի արարած մը չպիտի կրնար տանիլ այս փորձութեանց մէկ փոքրիկ մասը:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատոր վրայ ալ մտածե՞նք, իրենց գիտցածը իրենց եւ մերինը մեզի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Կեցցե՛ս, Մահմուտ պէյ, ճիշդ իմ պատասխանս էր, որ ինծի տուիր: Կարծեմ խմելու ժամանակն է: (Գոհարեղէնները ետեւի սեղանին վրայ փոխադրելով) Օճա՛ր, Օճա՛ր:

ՕՄԱՐ.— (Արագ ներս վազելով) Հրամմեցէ՛ք, տէր իմ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Կեցցե՛ս, Օճար, միշտ պատրաստ ես. ի՞նչ ունիս խմելիք, հաւատարիմ ծառայ:

ՕՄԱՐ.— Ամէն ինչ տէր իմ, մասնաւորաբար առատ օղի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Այդ էր մեր ուզածն ալ արդէն. շու՛տ, հազարնոցները շարէ սեղանին վրայ:

ՕՄԱՐ.— (Խոնարհութիւն ընելով) Շատ աղէկ: (Դուրս կ'ելլէ:)

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Կեանքը վայելելու ժամանակն է, պէյ:

ՕՄԱՐ.— (Մեծ շիշ մը ձեռքին ներս մտնելով գաւաթները կը լեցնէ ու կ'անցնի):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Գաւաթը ձեռքին) Թաղաւորին
կենացը:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Թալէաթ, էնվէր եւ Ճէմալ փա-
շաներուն արեւին:

Գաւաթները զիրար բաղխելով կը խմեն:

ՕՄԱՐ.— (Ուժգին վազելով) Անուշե՛ր: (Գա-
ւաթները կրկին լեցնելով դուրս կ'ելլէ:)

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Որչա՛րի ուրախ եմ Օմարին պէս --
ծառայ մը ունենալուս համար:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Քեզի պէս պէյի մը կ'արժէ այս-
պէս հաւատարիմ ծառայ մը ունենալ: (Պատեհու-
թիւնէն օգտուելով գոհարեղէններուն մէկ մասը կը
գրպանէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Օմար, նոր չիչ մը եւս բեր, ասի-
կա հատիկելու վրայ է:

ՕՄԱՐ.— (Դուրսէն) Շատ աղէկ պէյ. (Շիւր
առած ներս կը մտնէ եւ գաւաթները լեցնելով դէպի
ետ կը սահի. նկատելով որ զինքն տեսնող չկայ,
մաս մը գոհարեղէններ վերցնելով դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Գոհարեղէնները մատնանշելով)
Ի՛նչ հսկայ հարստութիւն: (Գոհարեղէններուն նա-
յած ցնցուելով) Թափեցի՞նք արդեօք: (Սեղանին
տակը կը նայի):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սմբած) Այս է բոլորը: Ես պա-
կաս չեմ տեսներ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ինչ որ է, բաժնուինք եւ մեր բա-
ժիններուն տէր ըլլանք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Մուխթար պէյ, մինակ յիշեցնել
կ'ուզեմ, որ երէկուայ բաժինս քիչ մը նիհարկեկ էր:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Աւելորդ խօսքեր մի ըներ, Մահ-
մուտ պէյ, եթէ հաւասար դետնի վրայ ընկերներ ենք
ատիկա մեզի անվայել է, եւ ես միշտ զգուշացած
եմ բաժինիս հարամ խառնելէ: (Երկուքի բաժնելով)

Վստահութիւնը կատարեալ ընեղութեամբ պէտք է վիճակ ձգենք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատ է շիտակ կերպը:

ՕՄԱՐ.— (Ներս մտնելով) Ներողութիւն, Մուխթար պէյ, երեք զինուորներ զալով ինձմէ հաց խնդրեցին. քու հրամանովդ կրնամ անոնց քիչ մը ուտելիք տալ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անշուշտ կրնաս, բայց ներս կանչէ տեսնեմ ինչ նորութիւններ ունին:

ՕՄԱՐ.— Ատիկա լաւ գաղափար է: (Դուրս կ'ելլէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անպատեհութեանց տեղի չտալու համար ասոնք վերցնենք, վերջը կը բաժնուինք. (Գոհարեղէնները վերցնելով լաթով մը կը ծածկէ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այո՛, այո՛, իրաւունք ունիս:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՄԱՐ

Պերն , Գեղամ եւ Վահէ Օմարի առաջնորդութեամբ ներս կը մտնեն, հիւծուած վիճակի մէջ):

ՕՄԱՐ.— Ահաւասիկ, պէյ, ասոնք են ըսած զինուորներս:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Օմար, այս տեսակ բաներ ի՞նչ են, որ ինձի կը հարցնես: Եթէ առանց իմացնելու ասոնք ճամբէիւր աւելի ուրախ պիտի ըլլայի: Մեզք թագաւորին զաւակներուն:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ շուարած իրարու կը նային:

ՕՄԱՐ.— Ներողութիւն պէյ, անգամ մը հարցնել պարտականութիւն սեպեցի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Հայ տղոց) Դուք այս մօտերը գործող զինուորներէն է՞ք:

Լռութեամբ իրարու կը նային:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սուր կերպով տղոց շարժ ու ձեւերը դիտելով) Շատ անօթեցած կ'երեւին:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Դժբաղդութիւն: Օճար, շուտ ատենք կերակրէ, իրենց հետ վերջը կը տեսնուինք:

ՕՄԱՐ.— Շատ աղէկ, պէյ, անհոգ եղիր, քու պատուոյդ սիրոյն արժանաւոր կերպով կը մեծարեմ զիրենք:

Զորսը միասին կը մեկնին:

* * *

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ես կ'երգեմ, որ ատենք զինուոր չէին: Զէիր տեսներ թէ որչափ կասկածոտ կանգնած ապուշներու պէս զիրար կը դիտէին եւ հարցումներուն իսկ չէին կրնար պատասխանել: Ատենք պարզ խաբեքաներ են, եւ գուցէ կեալուրներ եղած ըլլան:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Կարելի՞ է որ այդ պէս բան պատահի:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Անկարելիութիւն չկայ, անգամ մը կանչենք ու քննենք զիրենք. դեռ ուշ չէ մեր ձեռքին ճէջն են:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Օճա՛ր, Օճա՛ր:

ՕՄԱՐ.— (Դուրսէն) Հրամեցէք, տէր իմ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Այդ զինուորները անմիջապէս քովս վերադարձուր ըսելիք ունիմ:

ՕՄԱՐ.— Բայց պէյ, պատրաստ են ուտելու:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Հոգ չէ վերջը կրնան ուտել:

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՕՄԱՐ

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ համարձակ ներս կը մըտնեն: Օմար անոնց ետեւէն, կասկածոտ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ես ձեր չափուշը կը ճանչնամ, չատ աղէկ մարդ մըն է, ինչպէ՞ս է հիմա:

ՎԱՀԷ.— (Գեղամին ականջին) Ա՞ն, որ մեր արեան ծարաւած էր:

ԳԵՂԱՄ.— (Քիչ մը լռութենէ վերջ) Ո՞ր մէկը:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Տուրտու չալուչը:

ԳԵՂԱՄ.— (Կասկածոտ) Շատ աղէկ է, բայց այս վերջերս սրաչարի նուազութենէն խիստ նեղուած ենք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Յաղթական Մահմուտին նայելով) է, ըսէք տեսնեմ ճամբան մինչեւ ո՞ւր շինուած է:

ԳԵՂԱՄ.— (Ընկերներուն) Տղաք, մեզ կատարեալ զինուոր ըրին, ի՞նչ կ'ըսէք ասոնց:

ՊԵՐՃ.— (Ընկերներուն) Պահ մը ըլլանք ինչ որ կ'ուզեն, վնաս չունի (Համարձակ առաջ նետուելով) Պէյ, այս լեռները չենք ճանչնար մենք. մինակ գիշեր ցորեկ կը դործենք բանակներու անցքը դիւրացնելու համար:

ՕՄԱՐ.— (Զղայնոտ) Պէյ, կերակուրնին կը պաղի կոր:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ինչպէս է, այս օրերուն շատ կեալուրներ ծրարնին ուսերնուն կ'անցնի՞ն այդ լեռներէն:

ԳԵՂԱՄ.— (Սրտնեղած) Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Հա՛, հա՛, կ'երեւի բանտէն նոր ազատուեր էք: Միւսլման չէ՞ք. չէ՞ք գիտեր որ վրձնած ենք հայ անունը սրբել մեր երկրի ցանկէն:

ՊԵՐՆ, ԳԵՂԱՄ ԵՎ ՎԱԿԷ ապաւած իրարու կը նային:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Ըսէք նայիմ, այդ հաճելի տեսարաններուն երբէ՞ք չհանդիպեցաք: Ձեր առջեւէն մըջիւններու պէս անվերջ լալով չէի՞ն քաշուէր:

ՊԵՐՃ.— (Զայրոյթը հազիւ զսպելով) Մենք բան մըն ալ չենք հասկնար ձեր զրոյցներէն: Ատոնք բոլորն ալ նորութիւններ են մեզի համար:

ՎԱՀԷ.— (Առաջ նետուելով) Սա նորութիւնն էրուն կրնա՞ք մեզ իրազեկ ընել, որ ձեր ուղած պատասխանները տանք:

ՕՄԱՐ.— (Ինքնիրեն) Կերակուրները անդամ մըն ալ տաքցնելու եմ, դժուար պատրաստած էի արդէն:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Սա է իրողութիւնը.— բոլոր հայերը, մեծ ու պղտիկ՝ առանց դասակարգի ու սեռի խտրանքով կը ջարդուին ու կը քշուին անապատի խորերը, հոն մեղքերնին քաւելու համար: Իրենց բոլոր հարստութիւնները մեզի կը մնայ: Իբրեւ թուրքեր ուրախ չէ՞ք ի տես այս գործողութիւններուն:

ՎԱՀԷ.— Բայց ի՞նչ է անոնց յանցանքը: Անոնք ալ մեզի պէս արարածներ չե՞ն միթէ:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրի՞շ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ասկէ աւելին ուրիշ տեղերէ կըրնաք իմանալ: (Մուխթարը անկիւն մը քաշելով) Ես համոզուած եմ, որ առոնք շիտակ մարդեր չեն: Չե՞ս տեսներ երեսնին իսլամի շնորհքն իսկ չկայ եւ կրնայ ըլլալ որ բանակէն փախստականներ եղած ըլլան ու կտոր մը հացի համար ինքնութիւնին կեղծեն:

ՕՄԱՐ.— (Այս խօսակցութեան ականջ տալով, աչքերը լայն բանալով կը նայի հայ տղոց):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Նախ պէտք էր անոնց ինքնութիւնը ճշդէինք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այդ էր կերպը:

ՊԵՐՃ.— (Այս պահուս առիթէն օգտուելով կը յաջողի պատէն կախուած ատրճանակներէն մէկը գրպանել):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Անուննին տեղերնին հարցնենք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ես կարծիքիս մէջ ախալ չեմ, առոնք հայեր են:

ՕՄԱՐ.— (Մահմուտի խօսքէն անակնկալի եկած՝ սուր կերպով կը նայի տղոց եւ տեսնելով որ Պերճ

հակառակ կողմ դարձած ատրմանակով կը խաղայ, պէյերուն ականջին կը փսփսայ Պերմը ցոյց տալով) *Տեսէք, զէնք ալ ունին:*

ՊԵՐԾ.— (Հակառակ կողմ դարձած գէնֆը շըտկելով իր ընկերներուն) *Գացէք, իրողութիւնը խոտովանեցէք թէ հայ ենք: Իրենց զիտցածը իրենց եւ մերինը մեզի:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Պերմին խօսքին վրայ կը հասնի եւ անոր ձեռքէն ատրմանակը յափշտակելով) *Ի՞նչ: Դուք հա՞յ էք:*

ՊԵՐԾ.— Այո՛, հայ ենք, բայց փամփուշտները մի մոռնար: (Գրպանէն հանելով անոնք Մահմուտին վրայ կը նետէ):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Ատրմանակին նայելով) *Այս ի՞մ ատրճանակս է:*

ՊԵՐԾ.— Այո՛, քուկդ է: Փամփուշտներն ալ քուկդ են: Մենք աւազակներ չենք եւ զէնք կրելու սովորութիւն չունինք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Պերմին վրայ կը յարձակի եւ գէնֆը անոր կուրծքին ուղղելով) *Դուն պիտի սատկիս:*

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Մահմուտին ձեռքը բռնելով) *Խնդրեմ, Մահմուտ պէյ, խողերուն արիւնովը տունս մի պղծեր:*

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ասոնք պէտք է սատկին:

ՕՄԱՐ.— (Այս իրարանցումներէն կը յաջողի մասը գոհարեղէններ եւս վերցնել):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Այո՛, ասոնց գոյութիւնը մեզի վտանգ մըն է: Չեմ ըսեր չսպաննենք, այլ ըստ մեր սովորութեան յանձնենք մեր երկու հաւատարիմ մարդոց որ հեռացնեն ասկէ եւ մաքրեն զանոնք:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Շատ աղէկ, աճապարէ ուրեմն:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Օմար, զնա Քեամիլն ու Սիւլէյ-

մանը կանչէ. ըսէ որ երեք կեավուրներ եւս պատ-
րաստ են մորթուելու:

ՕՄԱՐ.— (Վեր ցատկելով) Շատ աղէկ, տէր իմ:
(Կ'երթայ):

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Հայ տղաքը գէնֆով արգելփ
տակ առնելով) Մէկ վայրկեանէն կ'ըսեմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— (Պաղարիւն կերպով) Ատոր վրա՞յ ալ-
մենք խորհինք:

ԳԵՂԱՄ.— Ուրիշ ակնկալութիւն չունինք ձեզմէ.
կեանքը ապրած ենք բաւականաչափ:

ՎԱՀԷ.— Մեր երեքին կորուստովը հայ ազգը
վնաս մը չի կրեր: Տակաւին շատ վրիժառու ձեռքեր
կան:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Լռեցէ՛ք, անպիտաններ, եւ չմե-
ռած ձեր կերածը մարսեցէք:

ՊԵՐՃ.— (Ատելուքեամբ լեցուած) Միթէ վրէժ-
խնդիր մը կրնա՞յ լռել, երբ ան ատելութեամբ լեց-
ուած՝ լացի փոխարէն կ'ուզէ պայքարիլ եւ գոլթ
հայցելու տեղ կ'ուզէ իր դահիճին կուրծքը պատըռ-
տել: Մահը մէկ է, բայց չենք փափաքիր այսպէս
աղտոտ կերպով մեռնիլ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Լռեցէ՛ք: Ահաւասիկ առիւծները
կուզան: Ձեր վրէժն ու պայքարը անոնց պահեցէք:

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՔԵԱՄԻԼ, ՍԻԼԵՅՄԱՆ ԵՒ ՕՄԱՐ

Քեամիլ եւ Սիւլէյման զինուած ներս կը մտնեն
ուրախ գուարթ: Օմար անոնց կը հետեւի:

ՔԵԱՄԻԼ.— Ասո՞նք են մորթուելիք կեավուր-
ները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այո՛, ասոնք են, բայց աչքերնին
չատ բաց կ'երեւին. լաւ հսկեցէք որ փորձանք մը
չպատահի:

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ.— Արդէն մեռնելու վրայ են, կը-
րակ որ ըլլան իրենք զիրենք չեն կրնար վառել:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Հայ տղաքը խուզարկելէ վերջ)
Ոեւէ բան չունին վրանին, ոչխարներու պէս են ալ:
Օճար, չուանները բեր որ կապենք սա անպիտան-
ները:

ՕՄԱՐ.— (Ետելը բռնած չուանները ցուցնելով)
Այդչափը կանխաւ մտածեր էի արդէն: Օրական հա-
րիւրներ կը կապենք. գիտէի որ չուաններուն պէտք
պիտի ունենայինք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Քեամիլ, չուտ կապեցէք այդ աղ-
տոտները, չըլլայ որ փախչին:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման չուանները առնելով իրար-
մէ անջատ ձեռքերնին ետեւնին կը կապեն:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Այս միջոցին պատեհութենէն օգ-
տուելով գոհարեղէններուն մնացած մասը իր պա-
յուսակը կը լեցնէ եւ առաջ գալով) Շատ աղուոր կա-
պած էք:

ՕՄԱՐ.— (Շարունակ fահ fահ կը խնդայ):

ՔԵԱՄԻԼ.— Պէյեր, մենք պատրաստ ենք մեկնե-
լու ուրիշ հրաման մը ունի՞ք:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Որ առանձին հաշիւներով կ'զբա-
ղեր, ուշադրութեամբ նայելով) Սխալ էք կապած,
պէտք էր իրարու շղթայէիք որ ազատ չըլլային:

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ.— Հոգ չէ, պէյ, մեր սուրերէն
երկինքի թռչուններն անգամ չեն կրնար ազատիլ,
ո՛ւր մնաց ասոնց պէս կապուած կիսամեռ թշուա-
ռականները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Վստահ եմ թէ չեն կրնար ազա-
տիլ, գացէք, ոչխարներու պէս մորթելով ալանջնին
մեզի բերէք:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ իրարու կը նային:

ՕՄԱՐ.— (Նսմարելով գանոնֆ) Հա՛, հա՛, հո՛ւ:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման կալսանաւորներուն զարնելով կը քալեն դէպի դուռ:

ՕՄԱՐ.— (Պերնին կապը ցուցնելով) Տեսէ՞ք, սա կապը ձեռքերէն արիւն պիտի ժայթքեցնէ:

ՔԵԱՄԻԼ.— Իրենց աչքերէն ալ պէտք է արիւն ժայթքէ:

Ծեծելով կը մեկնին:

* * *

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Որչա՛փ հաճոյք կ'ազատ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Քու կամքիդ որ ձգէի, այդ անպիտաններուն հաց ու պաշար տալով պիտի ճամբէի իբրեւ հարազատ զինուորներ: Տեսա՞ր ինչպէս մերկացուցի իրենց բոլոր կեղծիքները:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Շիտակը այս բոլորը քու աչաւը ջուլթեանդ կը պարտիմ: Հիմա դառնանք մեր հին գործին: (Գոհարեղէնները ծածկուած սեղանին վրայ բերելով) Վիճակ ձգելով մեր բաժիններուն տէր ըլլանք (Բանալով զանոնք, զարմացած) Ո՞ւր են այն անգին մանեակները:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— (Սենեակին մէկ կողմէն անտարբեր) Պէյ, ի՞նչ է պատահած, ի՞նչ կայ:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— Աճէն ինչ կորած է:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ատրճանակը գողցող վարպետ որդին այդ ալ կրնայ ընել:

ՕՄԱՐ.— Ես վստահ եմ որ անոնք գողցան այդ թանկագին մանեակները:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Կատրած) Շուտ ըրէ՛ք, հետեւինք անոնց եւ մենք սպաննենք այդ գող աւազակները: Թող կորնչին կեղծ մարդիկ աշխարհի երեսէն:

Բոլորը միասին պատէն կախուած գէնքերն ու իրենց պատկանած առարկաները առնելով կը վազեն դուրս:

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՔԵԱՄԻԼ, ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Տեսարանն է անտառոտ ձորակ մը: Արեւը մարելու մօտ է: Հեռուէն աններդաշնակ գեղջկական երգեր կը լսուին:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ Քեամիլի եւ Սիւլէյմանի հարուածներով անգթաբար ներս կը մղուին, որոնք գետին կը տարածուին զգետնուած:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Քրտինքը սրբելով) *Դիւրին ուտ-
ուելիք որս չեն եղեր:*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Քեամիլին) *Տես՝, ձեռնելու
վրայ են՝ ու տակաւին աչքերնին բոցերու պէս կը
վառի, կարծես կ'ուզեն ձեզ լափել:*

Քեամիլ եւ Սիւլէյման իրենց դանակները սրելով կը պարապին, մինչ միւսները կը շարունակեն իրենց առանձին խօսակցութիւնը:

ՊԵՐՃ.— *Որչա՛րի ինքզինքս բախտաւոր պիտի
նկատէի երբ ձեր տեղ առանձինս այս ծանր կապե-
րուն տակ զոհուէի, կամ կուրցած ըլլայի եւ այս տե-
սարանը չտեսնէի: Չէի ցանկար տեսնել ձեզ այս
անարգ կապերուն տակ...*

ՎԱՀԷ.— Պերճ, այս կապերը ձեզի կը պատկա-
նին, քանզի հայ ծնած եւ հայ ապրած ենք: Պատի՛ւ
ձեզ...

ԳԵՂԱՄ.— (Հեռուն ցուցնելով) *Տեսէ՛ք, սա տա-
րածուած թարմ ու հին յօշոտուած մարմինները, եւ
անդին դիզուած չոր կմախքները:*

ՎԱՀԷ.— (Ակնարկը այն կողմ ձգելով) *Մարդիկ
այս վայրը սպանդանոցի վերածած են: Ատոնք բո-
լարն ալ մեր քոյրերն ու եղբայրներն են: Համբու-
րենք այդ անթաղ անդին մասուկները, որոնք քա-*

Ջաքար զոհուած են նպատակի մը համար եւ անվա-
րան հետեւինք այդ ուղիին:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Դանակը ձեռքին ընդմիջելով անոնց
խօսքը) Հա՛, հա՛, պատրաստ էք, մօտ եկէք տես-
նեմ:

ՊԵՐՃ.— (Անոր փակտին տնկուելով, ատելու-
թեամբ) Այո՛, առաջ զիս զարկէք, չեմ ուզեր ողջ
աչքերովս տեսնել այն զարշեւիները, որոնք կ'ատեմ,
եւ իտպառ կաշկանդուած ու կապուած՝ զրկուած եմ
ինքնապաշտպանութենէ:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման սմբած մնացած են այս
տեսարանին առջեւ:

ՊԵՐՃ.— Ի՞նչ կ'սպասէք տակաւին, ինչո՞ւ չէք
չարժիր:

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— Ձե՞ս լար, գութ չե՞ս հայցեր,
չե՞ս գիտեր որ պիտի մորթուիս:

ՊԵՐՃ.— Ի՞նչ է լացը, ի՞նչ է գութը: Միթէ՞
կարելի է ճիւղաներէն գութ հայցել, լալ ու աղաչել:
Ո՛չ, մենք կ'ուզենք պայքարիլ եթէ կրնանք, իսկ հա-
կառակ պարագային մեր անվեհերութեամբ սարսեցը-
նել մեր թշնամին:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Ուժգին ետ հրելով գՊերն) Կորի՛ր,
խելադար, ի պատիժ այդ յանդգնութեանդ ընկեր-
ներուդ չարչարանքներուն ահանատես ըլլալէ վերջ
պիտի սատկիս: Գնա եւ լռէ: (Գեղամը դէպի առաջ
փառելով) Եկո՛ւր, Սիֆթահ սէնտէն, պերէֆէթ Ալ-
լահտան:

Գեղամը կը ձգեն գետին, Սիւլէյման բոլոր ոյժով
չոփած է անոր վրայ, Քեամիլ դանակը ձեռքին պատ-
րաստ է գործողութեան, մինչ Պերն եւ վահէ ետեւէն
գաղտնի խօսակցութեան մէջ են:

ՊԵՐՃ.— (Կամաց) Վահէ, չեմ ուզեր այդ տե-
սարանը տեսնել եւ ձրի մեռնիլ. ոտքերնիս ու աղ-
ռանիս աղատ են, ընենք ինչ որ կրնանք:

ՔԵԱՄԻԼ.— *Եա՛ փիր*, (Դանակը կը փաշէ:)

Դանակի շարժման հետ միասին Պերն Քեամիլին եւ վահէ Սիւլէյմանին ետեւէն ոտքի ուժգին հարուածներով կը փռեն գետին, որոնք դէպքէն անտեղեակ անշարժ կը մնան ապշահար: Պերն եւ վահէ ձեռնակապ առիւծներու պէս կը խոյանան թուրքերուն վրայ: Պերն Քեամիլին կոնակէն խածնելով դէմքին վրայ գետին կը տարածէ գայն, եւ անոր մարմինը իր սրունքներուն մէջ առնելով կը յաջողի լոեցնել թրեմամին: Վահէ եւ Սիւլէյման կը շարունակեն կռիւը թաւալզոյր:

ՊԵՐՃ.— (Հագիւ լսելի) *Շարժի՛ր, Գեղա՛մ:*

ԳԵՂԱՄ.— (Գլուխը բարձրացնելով) *Պերճ, երկինքն ենք թէ երկիրը:* (Շուրջը զարմացական ակնարկ մը կը ձգէ եւ արագ վեր շրջելով) *Այսպէս կըռուելով կ'ուզէի ձեռնիլ:* (Պերնին օգնութեան կը փութայ) *Ասպարէզը քաջերուն է, տոկացէ՛ք, տըղաք:*

ՊԵՐՃ.— *Գեղամ, ես չատ հանգիստ կ'զգամ, վահէին օգնէ:*

ԳԵՂԱՄ.— (Ձեռքերը տակաւին ետեւը կապուած, Քեամիլին մէջքէն կը փաշէ անոր ատրճանակը, եւ տեսնելով միւսներուն կատաղի կռիւը, կը վազէ եւ ատրճանակը Սիւլէյմանին ուղղելով) *Անշա՛րժ եւ ձեռքերդ վեր...*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Անտարբեր) *Ժամանակ չունիմ ձեռքերս վեր առնելու:*

ԳԵՂԱՄ.— (Տիրական) *անշա՛րժ եւ ձեռքերդ վեր, եթէ ոչ...*

ՍԻԻԼԷՅՄԱՆ.— (Նկատելով թէ Գեղամն է) *Այդպէս ձեռքերդ կապուած կ'ուզես զի՞ս վախցնել:*

Սիւլէյման կը ձգէ վահէն եւ Գեղամին կրակած պահուն վահէ ոտքով կը զարնէ թուրքին թեւին եւ գէնքը օդին մէջ պայթելով կ'իյնայ ձեռքէն: Գեղամ

նմանապէս կը կրակէ եւ գնդակը կը վրիպի: Վահէ կը յափշտակէ գետնէն Սիւլէյմանին ատրնանակը ու ինք մէկ կողմէն եւ Գեղամ միւս կողմէն գէնֆերը կ'ուղղեն Սիւլէյմանին վրայ:

ԳԵՂԱՄ.— Շո՛ւտ, արձակէ ատոր ձեռքերը:

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ.— (Սարսափահար) Շատ աղէկ, աղա': (Դողդղալով կը փակէ վահէին կապը):

ԳԵՂԱՄ.— Վահէ, նոյն կապերով կապէ՛ իր ձեռքերը:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, այս ալ երազ ճըն է. ըսպէ՛ ճը եւս դիմացիր: (Սիւլէյմանը կը կապէ ու Գեղամին հսկողութեան կը ձգէ. եւ վագելով ոտքը Քեամիլին վզին կը դնէ եւ գէնֆը գանկին ուղղելով) Շարունակէ եթէ կրնաս, եւ կամ կ'ուղես անձիջապէս մահանալ:

ՔԵԱՄԻԼ.— Բայց, չես տեսներ, աղա', ես եմ կաշկանդուողը, ոսկորներս մէջս չաղուած են:

ՊԵՐՃ.— (Քեամիլը ազատ ձգելով) Այս վիճակովս տակաւին կրնամ չատերուն յաղթել: Բաւական է որ կը չնչեմ:

ՎԱՀԷ.— (Զէնֆը մէկ ձեռքին՝ ուշադրութիւնը Քեամիլին վրայ, միւս ձեռքով Պերնին ձեռքը կ'արձակէ: Քեամիլ հակայարձակման փորձեր կ'ընէ, բայց կը յաջողի գայն կարգի պահել:)

ՊԵՐՃ.— (Քեամիլին ձեռքերը ետելը կը կապէ նոյն կապերով) Աշխարհ միշտ կը դառնայ: (Գեղամին կապերն ալ փակելով) Աճէն ինչ վերջացաւ առանց արիւնհեղութեան:

Թուրքերուն գէնֆերով կը զինուին:

ՔԵԱՄԻԼ.— (Անոնց ոտքը իյնալով) Գթացէ՛ք, ո՛վ քաջեր...

ՍԻՒԼԷՅՄԱՆ.— Խնայեցէ՛ք մեզի...

ՎԱՀԷ.— Մեր աչքերէն արիւն պիտի ժայթքեցընէիք, այնպէս չէ՞...

ԴՈՒՐՍԷՆ ԶԱՅՆԵՐ.— Սպասեցէ՛ք, սպասեցէ՛ք:

ՊԵՐՃ.— (Այն կողմ նայելով) Տղա՛ք, աչքերէն
արիւն ժայթքեցնելիքներն են, որոնք կուգան: Ասոնց
բերանները կապենք որ չկրնան սրտալ:

Քեամիլին եւ Սիւլէյմանին բերանները քաշկի-
նակներով կապելով, հոն գտնուող թուփերուն մէջ կը
պահուրտին:

Թ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՄՈՒԽԹԱՐ, ՄԱՀՄՈՒՏ ԵՒ ՕՄԱՐ

Մուխթար, Մահմուտ եւ Օմար հիւ ի հեւ կուրօ-
րեն ներս կ'իյնան:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Տակաւին դրան մէջէն) Ո՞ւր են
անոնք:

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ կայծակի արագութեամբ
գէն ի ձեռին վեր կը ցատեն, եւ գէնֆերնին անոնց
ուղղելով,

ՊԵՐՃ.— Անչա՛րժ,

ՎԱՀԷ.— Վրէ՛ժ,

ԳԵՂԱՄ.— Ատելութի՛ւն.

Մուխթար, Մահմուտ եւ Օմար սարսափահար
գետին կը թափին:

ՊԵՐՃ.— Վահէ, առաջ գնա՛, եւ ասոնց զէնքերը
առ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Այդչափը ձեր կարողութիւնէն
բարձր է: Իրաւունք չունիք մեր վրայ ձեռք բարձ-
րացնելու: Այս չրջանին իշխանութիւնը մեզի կը
պատկանի:

ՎԱՀԷ.— Գուցէ այդպէս է, բայց դուք մեզի
սորվեցուցիք՝ որ իրաւունքը (գէնֆը ցուցնելով) ա-
սոր ծայրն է:

ՊԵՐՃ ԵՒ ԳԵՂԱՄ.— (Զէնֆերը անոնց կուրծքին
ուղղելով) Մի՛ շարժիք, ձեր զէնքերը ձեզի դէմ են
դարձեր...

ՎԱՀԷ.— (Բոլոր ունեցած գէնֆերնին կ'առնէ):

ՕՄԱՐ.— (Անտարբեր կերպով կ'օգնէ վառէին):

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Շուրջը նայելով) Քեամիլ, Քեամիլ, Սիւլէյման, ո՞ւր էք:

Քեամիլ եւ Սիւլէյման գլուխնին կը բարձրացնեն:

ՕՄԱՐ.— (Կը տեսնէ զանոնք եւ բարձր խնդալով) Տեսէք, տեսէք, Հայոց աչքերէն արիւն պիտի ժայթքեցնէին: (Քեամիլին քով երթալով) Աճօ՛թ ձեզի... Թո՛ւզ...

ՎԱՀԷ.— (Օմարին) Ի՞նչ, ի՞նչ ըսիր:

ՕՄԱՐ.— (Դէմքին ժպիտ կեղծելով եւ երկչոտ ետ ետ փառուելով) Պը, պը, պա, պա. պատիւ իրենց:

ՎԱՀԷ.— (Բարձր խնդալով) Պատի՛ւ զէնքերուն:

Պերն եւ Գեղամ գէնֆերնին քուրֆերուն ուղղած են անշարժ:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Ո՞ւր ենք մենք:

ՊԵՐՃ.— Հոն ուր որ ձեզ կը փնտռէինք:

ՎԱՀԷ.— Կը ծրագրէինք մօտիկ ապագայի մը մէջ՝ ձեր տան մէջ անդամ մը եւս տեսնուիլ ձեզի հետ: Աղէկ որ դուք եկաք եւ ձեր տունն ու տեղը խնայեցիք ձեր ընտանիքներու սիրոյն:

ԳԵՂԱՄ.— Վահէ՛, ժամավաճառ չըլանք, չո՛ւտ ատոնց ձեռքերը կապէ, եւ ասկէ հեռանանք ուրիշներ չեկած:

ՎԱՀԷ.— Չուան չունինք:

ՊԵՐՃ.— Փաթթոցնին կրնայ այդ նպատակին ծառայել:

ՕՄԱՐ.— Կեցի՛ր բարեկամ, այդ ձանձրութեան մի՛ ենթարկուիր: (Արդէն ետեւը բռնած կապերը տալով) Ահաւասիկ էն զօրաւոր կապերը որ ունէինք տան մէջ: Մուխթար պէյի հրամանով այս կապերը միշտ հետս կը կրեմ հաւանակութիւնները նկատի ունենալով:

ՊԵՐՃ.— (Կատակելով) Ասէրի՛ս, Օճար, գործդ գիտես:

ՎԱՀԷ.— (Զուանները կ'առնէ եւ հակառակ իրենց դժկամութեան, անոնց ձեռքերը կապելով) Այս ալ վերջացաւ խաղաղութեամբ:

ՕՄԱՐ.— (Այս միջոցին կը սուլէ արագ արագ, ման գալով) Յիշեցէք, ես ձեզի կերակուր տուի: Մի՛ մոռնաք, որ չուանները ես ճարեցի:

ՄՈՒԽԹԱՐ.— (Խորամանկօրէն) Ես չատ կը սիրեմ ձեզ պէս քաջերը:

ՕՄԱՐ.— (Հեգնական) Շատ կը սիրեմ ձեզ պէս քաջերը...

ՊԵՐՃ.— Բայց, դժբաղդաբար իրական քաջերը ձեզ պէս վատերը չեն կրնար սիրել: Մեր այդ յատկութիւնը գնահատելու էիք, երբ անօթի ստիպուեցանք ձեր դուռը ծեծելու:

ՕՄԱՐ.— Ես էի մինակ այդպէս ընողը: Ես գիտէի ձեր քաջութիւնը:

ՄԱՀՄՈՒՏ.— Առատօրէն պիտի վարձատրուիք, եթէ մեզ ազատէք:

ՎԱՀԷ.— Դուք պէտք է կորսուիք, որ քանի մը հայեր գոնէ՝ կարենան ազատ շնչել, եւ արդէն այդ է մեր մեծագոյն վարձատրութիւնը:

ԳԵՂԱՄ.— Տղա՛ք, ի՞նչ է այն բանակը, որ այսպէս ուշ ժամանակ յամբօրէն կ'ընթանայ դաշտին երեսին:

ՕՄԱՐ.— (Գեղամին ականջին) Անիկա այս շրջանին հայութեան վերջին կարաւանն է, որ կը քրշուի: Խեղճերը իրենք ալ չեն գիտեր ուր որ կ'երթան: (Պէյերը ցուցնելով) Եթէ ասոնք հոս դբաղուած չըլլային, հիմա անոնք պիտի բռնաբարուէին ու կողոպտուէին ասոնց միջոցով:

ՎԱՀԷ.— (Լսելով այս խօսքերը) Տեսէ՛ք, այն կարաւանը եւ մոռցէք այս ձեր կապերը: (Անոնց

վրաները գննելով Մահմուտին վրայէն կը գտնէ այն գոհարեղէնները, որոնք վերցուցած էր երբ Մուխթարին բնակարանը կը գտնուէին, եւ անոնց վրայ փորագրուած գիրերը կը կարդայ) «Կ. Թ.», «Ա. Ք.», եւ այլն. : Ատոնք բոլորը հայերու ապրանքներ են :

ՕՄԱՐ. — (Իրեն գրպանածներն ալ տալով) Ատոնց մէկ մասն ալ հոս է :

ՄՈՒԽԹԱՐ. — (Սարսուռով մը) Արժանի ենք այս վիճակին :

ՄԱՀՄՈՒՏ. — Ատոնք բոլորն ալ գնած են :

ՕՄԱՐ. — (Ինքնիրեն, հեգնական) Ատոնք բոլորն ալ գնած են... (Վահէին ականջին) Մի՛ հաւատար, կողոպուտ են :

ՄՈՒԽԹԱՐ. — Գթացէ՛ք...

ՕՄԱՐ. — (Հեգնական) Գթացէ՛ք... հա՛, հա՛, վախճան չատ ուշ է :

ՊԵՐՃ. — Ինչո՞ւ կուլաք : Ձեր խիղճը զձեզ չի յանդիմանե՞ր : (Հեռուն ցոյց տալով) Տեսէ՛ք, սանթաղ մարմինները, նա զգետնուած մայրերը, անոնց կուրծքերուն յօշոտուած երախաները եւ անդիլի չորցած անթիւ կմախքները, եւ վերջապէս այն դաշտին երեսէն քաշուող կարաւանը, եւ այն դժբաղդ մայրերը, որոնք երախաները գիրկերնուն արիւն արցունք կը քամեն անմխիթար : Ձեր այսչափ տարածած սարսափները բաւական չէին միթէ՞, որ ձեզմէ կտոր մը չոր հաց եւ գաւաթ մը պաղ ջուր խնդրողներն ալ շղթայակապ նոյն վիճակին մատնելու կը յանդգնիք : Եթէ մենք ներենք, արդեօ՞ք արդարութիւնը կայծակնահար չպիտի ձգէ ձեզ : Որո՞ւն վատտակներովը այնքան յղիացած էիք գինովութեան մէջ :

ՕՄԱՐ. — (Այս յանդիմանութեանց պահուն իր կախ երեսէն երբեմն համակրական ժպիտներ կեղծե-

լով գլուխը կը շարժէ հաստատելու համար, եւ կեղծ ցաւակցի արտայայտութեամբ Մուխթարին կոնակը ծեծելով) *Մոռցիր այն օրերը, պէ՛յ, մոռցի՛ր:*

ՊԵՐՃ.— *Ընկերներ, հեռանանք ասկից: (Թուրքերը նամբու կը դնէ):*

ՕՄԱՐ.— *(Թուրքերը խարազանելով) Կարգի՛ մտէ՛ք:*

Պերն, Գեղամ եւ Վահէ բարձր կը խնդան:

ՎԱՀԷ.— *Հա՛, հա՛, մենք բիւսկիւլլիւ ոստիկանը գտանք:*

ՊԵՐՃ.— *Օճար, դուն ազատ ես տունդ երթալու: Գնա՛, եւ պատմէ ի՛նչ որ տեսար:*

ՕՄԱՐ.— *Իրա՞ւ... Անշուշտ ամէն բան պիտի պատմեմ: (Մուխթարին կոնակը ծեծելով) Աստուած հետդ ըլլայ, պէյ: (Կը մեկնի բանտէն ազատուողի ուրախութեամբ):*

Միւսներ նմանապէս կը մեկնին հակառակ կողմէն:

ՕՄԱՐ.— *(Արագ ներս վազելով) Մուխթար պէյ, Մուխթար պէյ, տասը տարուայ վարձքս քովդ դիզուած կը մնայ, ո՞վ պիտի վճարէ իրաւունքս: (Պատասխան չստանալով) Սատկելիք մէկ մըն էր, իր մահէն վերջ դրամս հոգ չեմ ըներ: Ես հայոցմէ շատ կը տանջուէի իր հրամանին տակ (Ցատփոտելով կը մեկնի):*

Վարագոյրը կ'իջնէ

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ
ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԵՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՃԱՖԷՐ, ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՒ ՊԵՐՃՈՒՀԻ

ՏԵՍԱՐԱՆՆ Է խոնաւ մուք խան մը:
Թագուհի եւ Պերճուհի՝ յոգնած ու կիսամերկ՝
ձափերի հարուածներուն տակ ներս մղուելով գե-
տին կը տարածուին շնչասպառ:

ՃԱՖԷՐ.— (Ինքնիքեն) Մեռնելով ալ չեն հատ-
նիր, որ մենք ալ աղատինք իրենց հետ սա անասա-
տի անվերջ ճամբորդութիւնէն: (Բարկացաւ) Հո՛ւ է
այս դիշերուայ ձեր տեղը:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Բայց, այս խան մը ըլլալէ աւելի
աղքատաց մըն է... Ի՞նչ դարչահոտութիւն է, որ կը
տիրէ:

ՃԱՖԷՐ.— Ասիկա քիչ մըն ալ աւելի է ձեզի հա-
մար: Ես հանգիստի պէտքութիւն ունիմ, լռեցէ՛ք,
եւ զիս մի՛ կատղեցնէք: (Դուրս կ'ելլէ):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Մայրի՛կ, պիտի մարիմ... Կա-
թիլ մը ջո՛ւր... Պատառ մը հա՛ց...

ՃԱՖԷՐ.— (Ներս խուժելով) Պատուիրեցի որ
ձայն չըլլայ, եւ դուք հաց ու ջուրի կարօտով քունս
խանդարել կ'ուզէք: Ահաւասիկ ձեր հացն ու ջուրը,
որուն օրական երեք անգամ պէտքութիւն ունիք
զգաստութեան դալու համար: (Խարազանով անխը-
նայ կ'իջեցնէ վրանին):

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Իր թեւերով Պերնուհին պաշտպանելով) *Զա՛րկ, ճինչեւ որ յոգնիս. զա՛րկ որ յագենաս. . .*

ՃԱՖԻՐ.— Պողպատեայ մարմիններ ունին, որչա՛փ չարչարուին նոյնքան ուրախ են: (Դուրս կ'ելլէ):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Մօրը արցունքը տեսնելով) *Մի՛ լար, մայրիկ, ո՛չ անօթի եմ. . . ո՛չ ալ ծարաւ. . . Աստուած պիտի օգնէ մեզի:*

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Պերնուհին համբուրելով) *Ա՛հ, անուշիկս, ճինակ միտիթարութիւնս. . .* (Ծունկին վրայ պառկեցնելով) *Քնացիր, անուշիկս, որ քիչ մը հանգստանաս:*

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— *Մայրիկ, աղօթելէս վերջ: (Վայրկեան մը ծունկի գալէ վերջ, կ'իյնայ մօրը գիրկը ու կը քնանայ):*

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Լաթով փաթթուած ոտները նանկելով) *Ո՛հ, ոտքերս խաշեր են. . .* (Մարմինը շփելով) *ոսկորներս ջախջախուեր են. . . Խարազաններու հարուածները պալարներու կոյտի մը վերածած են ամբողջ մարմինս: Ո՛հ, կ'զգամ, հոգիս արդէն փրտտած մարմնէս թել առ թել կը քակուի. . . Պիտի մեռնիմ հայրենիքէս հեռու այս օտար երկինքին տակ: Հայրենի՛ք, հայրենի՛ք, քաղցր հայրենի՛ք, զուլալ ջուրերդ դեռ կը վազե՞ն անվերջ, ձմրան դարունը կանխելով կռուներն ու ծիծեռնակները պիտի քաշուի՞ն ծոցդ. սիրուն սոխակներդ պիտի թայլալե՞ն անդադար. . . Ո՛հ, չէ՛, չէ՛, թո՛ղ դադրին, թո՛ղ դադրին այդ բոլորը, բակէ դուռներդ ատոնց առջեւ որ կարենաս սուգդ պահել ու ցաւդ երգել: (Մեղմ կ'երգէ):*

«Հայրենի՛ք, հայրենի՛ք,

Օգդ սիրուն, ջուրդ սիրուն դուն սիրուն.

Պէս պէս գոյնով ծաղիկներդ զարդարուն. . .»

ՃԱՖԻՐ.— (Դուրսէն) Հազիւ քնացեր էի, հիմա ալ ձեր այդ աղտոտ երգը մտի՞կ ընելու եմ. լռէ՛ եթէ ոչ...

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Անտարբեր մեղամաղձոտ կը շարունակէ)

«Օդդ սիրուն ջուրդ սիրուն դուն սիրուն...»

ՃԱՖԻՐ.— (Կատաղած) Չեմ ուզեր այդ աղտոտ լեզուն լսել:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— (Ջղայնոտ) Աղտոտը դուն ես. իմ լեզուս եւ երգս սուրբ են: Անոնք օրհնուած եւ նուիրադործուած են: Տուն տեղ, այգի արօտ ձգած եմ, ծերունի ամուսինս եւ երիտասարդ զաւակս ջարդ ու փշուր եղած են: Այսքան զուլումներէ վերջ լեզուիս հետ հիւծած մարմինս եւ մէկ հատիկ աղջիկս է մնացեր, եւ երբէ՛ք չպիտի դադրիմ իմ քաղցր լեզուով ցանկալի հայրենիքս երգելէ:

ՃԱՖԻՐ.— (Խարազանք ձեռքին վազելով) Այդ մէկ հատիկ աղջիկդ ալ ես սպաննեմ, որ առանձինդ մնաս: (Պերճուհիին քեւէն բռնած վեր փաշելով խարազանք իջեցուցած պահուն, Պերճուհիին դէմքը տեսնելով խարազանք ձեռքէն կ'իյնայ) Այս ի՞նչ գեղեցկութիւն է: (Քիչ մը մտածելով) Այս աղջիկը հարուստի մը կրնամ ծախել մեծ գումարով մը: (Պերճուհիին փաշելով դուրս կը փախէ): Այսպէս գեղեցկութիւն...

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Մայրի՛կ, մայրի՛կ, ազատէ՛ զիս, չե՛մ ուզեր այս ճիւղին հետ երթալ:

ԹԱԳՈՒՀԻ.— Մահը մինա՛կ կրնայ բաժնել զիս աղջիկէս: (Կը յարձակի):

ՃԱՖԻՐ.— (Փաշելով Պերճուհիին) Չես կրնար զինքը ձեռքէս ազատել:

Կոխով կը հեռանան:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՊԷԼ ԵՒ ԶԱՐԵՀ

Տեսարանն է անապատ մը: Հեռուն անապատին խորը կանաչութիւն եւ ջուր կը տեսնուի:

ԶԱՊԷԼ.— (Վտիտ, կիսամերկ, ձեռքը ծրար մը խարխափելով ներս կը մտնէ) Ո՛հ, ահաւասիկ ջուր կը տեսնեմ: (Քալելու ցիգ մը ընելով կ'իյնայ ընկնուած) Կը մարիմ... Կաթիլ մը ջուր: Ո՛հ, ուժայ մը միայն, կ'ուզեմ ապրիլ: (Թեւերը ջուր երկարելով կը սողայ) Ա՛հ, ուժայ մը միայն... (ջուրը չհասած կը մնայ գգայագիրկ):

ԶԱՐԵՀ.— (Նոյն վիճակով, հակառակ կողմէն հալածական փոփոխութիւն ետ ետ նայելով վագած պահուն՝ ոտքերը Զապէլին կանչելով կ'իյնայ, եւ ինքզինք Զապէլին հետ դէմ դիմաց կը գտնէ):

ԶԱՊԷԼ.— (Հոգեվարժով) Ո՛հ, անգութներ, ձգեցէ՛ք որ ազատ մեռնիմ:

ԶԱՐԵՀ.— (Աչքերը լայն լայն բանալով) Ո՞վ ես դուն:

ԶԱՊԷԼ.— Իսկ դուն ո՞վ ես, որ տակաւին չես դադրիր ինձ պէս մահամերձ տկար մը հալածելէ:

ԶԱՐԵՀ.— (Զարմացած) Բայց, ես ալ հալածողներէս կը փախչիմ:

ԶԱՊԷԼ.— (Աչքերը քեքեւ բանալով) Ուրեմն, ո՞վ ես:

ԶԱՐԵՀ.— Ես հայ մըն եմ: Դուն ո՞վ ես.

ԶԱՊԷԼ.— Ո՛հ, ես ալ... Ծարաւ եմ չեմ կրնար խօսիլ.

ԶԱՐԵՀ.— (Շուրջը նայելով) Ահաւասիկ, քիչ անդին ջուր կը տեսնուի երթանք որ խմես: (Գրկած ջուրի կը տանի եւ ձեռքով կը խմցնէ ու գլուխը ծունկին ձգելով) Պահ մը հանգստացիր:

ՁԱՊԻԼ.— (Աչքերը բանալով մեղմ ժպիտով մը) Անգին հրեշտակ... կեանքս փրկեցիր... (Պահ մը լուռ) Շատ անօթի կ'զգամ: (Ծրարէն զանազան խոտեր հանելով) Այս է կերակուրս, որ չէի կրցիր քեզ մը առաջ ուտել: Ա՛ռ, դուն ալ կեր որ օր մը աւելի ապրինք:

Միասին կ'ուտեն հեշտաբար իրարու աչքերուն նայելով:

ՁԱՐԵՀ.— Բայց, ո՞վ ես դուն, ի՞նչպէս այս վիճակին մատնուեցար:

ՁԱՊԻԼ.— Ես «Ք» քաղաքացի եմ եւ անունս Ջապէլ է: Բոլոր պարագաներս տառապանքի ճամբուն մէջ ինկած են, իսկ ես մինչեւ հոս գոյութեանս քարշ տուած եմ:

ՁԱՐԵՀ.— Քանի մը դրուագներ կրնա՞ս պատմել այդ կեանքէդ:

ՁԱՊԻԼ.— Խիստ դժուար է ինձ համար այդ կեանքէս վերյիշումներ ընել:

ՁԱՐԵՀ.— Քանի որ քաջաբար տոկացեր ես այդ բոլորին՝ պատճառ մը չկայ որ վերյիշում մը անհանգստութեան մատնէ քեզ:

ՁԱՊԻԼ.— Կարելի չէ՛ որ հօրս եւ եղբայրներուս վրայ ոեւէ բան պատմեմ, որոնք վատ պէյերու եւ կեղծ պաշտօնեաներու սուրերով յօշոտուեցան, եւ ո՛չ ալ մօրս եւ միւսներուն մասին, այլ կ'ուզեմ պըղտիկ մաս մը պատմել այս վերջին կեանքէս. — Մենք խումբ մը մեծ ու սղտիկ հայեր՝ ամիսներով հացի կարօտ խոտաճարակութեամբ «Ա» քաղաքին մօտիկ բացօդեայ շրջանի մը մէջ կ'ապրէինք: Երբեմն քաղաք կ'երթայինք կտոր մը հաց ճարելու յոյսով՝ բայց, չէինք կրնար: Կը զիջանէինք նոյն իսկ շուներու հետ փողոցը թափթփած ոսկորները կրծել, հոն տեղի պտուղներու կեղեւները եւ աղտոտ բանջարեղէնները ուտել, բայց չէին ձգեր: Իբրեւ հաճոյք

միշտ կը հալածէին մեզ փողոցէ փողոց, եւ մենք ինքնապաշտպանութեան միջոց մինակ գետնին քարերը ունէինք, բայց այս պարագային դժբաղդարար շատ անգամ մեր գլուխները կը ծակէին: Ամրան խիստ տաքին եւ ձմրան սոսկալի ցուրտին պատճառով՝ տարափոխիկ հիւանդութիւնները մեծ մասս մաքրեցին, որոնցմէ շատեր անթաղ մնացին: Մէկ մասս յափըշտակուեցանք իբրեւ գերիներ աշխատեցնելու կամ հարէմներ ճոխացնելու համար, եւ մնացեալիս վիճակը անտանելի դառնալով՝ խռիւներու պէս ցրուեցանք չորս կողմ: Իսկ ես երեք ընկերուհիներու հետ դաշտը ինկայ անգութ մարդկութեան ծաղր ու ծանակ չըլլալու համար: Հոն տեսանք որ երկինքին թռչունները շուներու հետ պար կը բռնէին դիակի մը շուրջ: Չորսս միասին վազեցինք անկէ բաժին մըն ալ մեզի հանելու համար... Ո՛հ, չեմ կրնար ըսել... (Ջղաձգութիւն մը կ'ունենայ):

ՁԱՐԵՀ.— Շարունակէ, Չապէլ, բոլորս ալ ենթարկուած ենք այդ վիճակին:

ՁԱՊԻԼ.— Չարմանքով տեսանք որ մեզմէ օր մը առաջ բաժնուող աղջկայ մը մարմինն էր ան, հազիւ հոգին աւանդած:

ՁԱՐԵՀ.— (Ինքնիքն) Պատմութեան հերոսուհի... Շարունակէ, Չապէլ:

ՁԱՊԻԼ.— Քիչ վերջ տկարութեանս պատճառով ընկերուհիներս կորսնցուցի: Մարմնիս վրայ մինակ մորթս եւ գլխուս վրայ մազս մնաց աղտեղութեանց մէջ թաղուած: Աչքերս խաւարեցան եւ երկինքի դուռները քաց տեսայ: Գիտէի թէ պիտի մեռնիմ եւ կրցածիս չափ հեռացայ կոյս մարմինս անարգանքի չենթարկելու համար: Եւ, հոս կաթիլ մը ջուրի պապակով ինկայ ու դուն վրայ հասար: Ահա՛ վիճակս: (Կը ջանայ լացը զսպել):

ՁԱՐԵՀ.— (Կարեկցաբար) Հայ ենք, Ձապէլ, պէտք է տոկանք:

ՁԱՊԷԼ.— Չպիտի մոռնամ այս անգլին ծառայութիւնդ:

ՁԱՐԵՀ.— Քեզի հանդէպ պարտականութիւնս միայն կատարեցի:

ՁԱՊԷԼ.— Ես ալ կրնամ քու սխառմութիւնդ լսել:

ՁԱՐԵՀ.— Ինչո՞ւ չէ՝ քանի որ բաղդակից ենք.— Անունս Ձարեհ է: Ես մեր տունէն ծնողքիս եւ պզտիկ քրոջս հետ շղթայուած ելայ, եւ մեծ կաշառքով ազատուելով միացանք ահագին կալանաւորեալներու բանակի մը ու քշուեցանք բոլորովին անծանօթ հորիզոններ: Այս ընթացքով հազիւ տասը օրուայ ճամբայ առած էինք, հոն այրերը կիներէն զատելով՝ լաց ու կոծի մէջ կիները քշեցին դէպի անապատի խորերը: Եւ, աչրերս կանխաւ պատրաստուած քիւրտ ու թուրք խուճբի մը յանձնեցին, որոնք նախ մեզ նոյն իսկ մեր հագուստներէն մերկացնելէ ու կողոպտելէ վերջ՝ անխնայ աներեւակայելի խժդժութիւններով ջարդեցին: Ես կ'զգամ վէրքս կողէս ստանալով դիակներու կոյտին մէջ մնացի, եւ արեւուն կիզիչ ճառագոյթին ազդեցութիւնէն մարեցայ: Ասկէ վերջ շատ բան չեմ յիշեր: Վերջապէս արեւուն անտանելի ջերմութեան դիշերուայ դով օդը յաջորդելով սթափեցայ, ու ինքզինքս դիակներու ճնշիչ ծանրութիւնէն ազատելով՝ պայծառ երկինքին տակ շարունակեցի իմ ընթացքս ամայի անապատին մէջ: Օրերով կենդանի արարած չտեսայ բացի անոնցմէ, որոնք անվերջ ինկած էին ճամբուն կողքին: Կարելի չէր ատելութեամբ չլեցուիլ մեր դահիճներուն հանդէպ՝ ի տես հայ մօր պատկերին, որ դիւցազնաբար ինկած էր վրէժի երգը իր շրթներուն սառած, եւ երախան ամրաբար փակած անոր կուրծքին՝ սեւ վրէժի վերջին կաթիլները կը ծծեր անյազարար:

Շարաթ մը թափառելէ վերջ, ճամբուս վրայ բարի արարի մը հանդիպեցայ, որ զիս տունը տարաւ ու խնամեց: Ձիս շատ կը սիրէին եւ ես փոխադարձաբար: Շատ չանցած, սակայն, ժանտարմաները իմանալով հոն ապաստանիլս՝ եկան եւ զիս բռնազրաւելով կրկին անգամ տարին դէպի անապատ, ուր ինքզինքս հազարաւոր հայերու մէջ գտայ, որոնք խիստ հսկողութեամբ ջարդելու կը տանէին: Անոնցմէ շատեր ինծի ծանօթներ էին, բայց, մարդու կերպարանքէ ելած ու ճանչնալը շատ դժուար էր: Ես չուզելով ուրիշ խժոժութեան մը ականատես ըլլալ ու ենթարկուիլ «մահ» աղաղակելով փախուստ տուի: Շատեր սովոր էին ընել, բայց, քիչեր կրնային հարիւրներու գնդակներէն ազատուիլ: Ձիս բաւական հետապնդեցին եւ կ'երեւի հետքս կորսնցնելով վերադարձան: Հիմա մայրս եթէ կ'ապրի, գիտէ թէ մեռած եմ:

ՁԱՊԷԼ.— (Պատմութեան ընթացին տեղ տեղ կը ցնցուի) Ա՛հ, հերոս տղա՛յ, կեանքիդ հետ միասին իմ կեանքս ալ ազատեցիր:

Պահ մը իրարմէ հրապուրուած մեղմ ժպիտներով փոխն ի փոխ իրարու կը նային սիրոյ արտայայտութիւնը դէմքերուն:

ՁԱՐԵՀ.— Ելիր, ասկէ հեռանա՛ք, գուցէ մեզ հետապնդողներ կան:

ՁԱՊԷԼ.— Երթա՛նք... Երթա՛նք... շատ հեռուներ երթա՛նք... Այն հարիւրոնին վրայ հպարտ ցցուած լեռներէն ալ անդին երթա՛նք... Հո՛ն, ուր ճիւղաղներուն չարիքները մեզի չեն հասնիր, հո՛ն, ուր ա՛լ անոնց ձայները մեր ականջներուն հասնելով մեր կարօտի երգերուն ներդաշնակութիւնը չեն խանգարեր: Երթանք... կենդանիներու պէս խոտ ճարակինք, օձերու պէս հող ուտենք եւ մայր բնութեան

մէջ ազատ ապրինք, ազատ շնչենք: Երթա՛նք Ձա-
րե՛հ, երթա՛նք...

Կը մեկնին իրարու օգնելով:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԱՌԱՆՁԻՆ

Տեսարանն է այն մարդուն սեռականներէն մին,
որուն Պերճուհի ծախուած էր ճափերի կողմէ:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Գլխիկոր ներս մտնելով) Կար-
ծես ամէն ինչ կրակ է եւ կ'սպառնայ զիս վառել:
Նստած տեղս եւ անկողինս փռւելն են եւ կը խայթեն
զիս: Ամէն ի՛նչ օտար եւ անհանդուրժելի է: Կ'ուզեմ
երթալ եւ չարչարուիլ ցեղիս հետ... Մայրի՛կ...
մայրի՛կ, անուշիկ մայրի՛կ, անապատի անվերջ տա-
րածութեան վրայ՝ երբ ոտքերէս արիւն կը ժայթ-
քեր, եւ արեւը գանկս կը խորովէր՝ յոգնած, խոն-
չած, անկարող թեւերուդ մէջ տաք համբոյրներդ
կ'սփոփէին զիս: Ծարաւութիւնէս աչքերս խաւարած
եւ անօթութիւնէս աղիքներս գալարուած պահուն՝
ազեղ հարուածներու տակ, քու սիրովդ կը սնա-
նէի... Մայրի՛կ, այն կեանքը ցանկալի է ինձ քան
այս տունը: (Դէպի դուռ քանի մը քայլ առնելով)
Չպառկած աղօթեմ այս մօրս պատուէրն է: (Ծնրադ-
րած կ'աղօթէ, վերջացնելով) Ո՛վ Տէր, մօրս հոգին
լուսաւորէ, եւ ինձ կամք ու համբերութիւն տուր,
որ կարենամ տոկալ: (Կը մեկնի):

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Տեսարանը կը պարզուի Պերճին ծննդավայրին մօտ
լեռ մը:

Հեռուէն կը լսուի սրինգի՝ ձայն մը եւ կենդանի-
ներու մայիւններ:

Պերմ, Գեղամ եւ Վահէ գինուած ներս կը մտնեն:

ՊԵՐՃ.— (Հեռուն ցոյց տալով) Ահա առիկ, տե-
սէք այն բլրակին կողքին եղող տունը, այն մեր ա-
մարանոցն է, եւ մեր հօտերը միշտ հոն կը պահէինք:
Այն լեռը, որ կը տեսնէք մեր կենդանիներուն արօ-
տավայրն էր, որուն սահմանը կ'երկարի մինչեւ մեր
կեցած տեղը: Այդ բլուրին միւս կողմը կը տարածուի
մեր քաղաքը, ուր հարուստ կալուածներ ունէինք:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, սքանչելի վայր մըն է, բայց,
հայուն երգը իսպառ դադրած է: Այս ձայներն ու
եղանակները, որոնք կը լսենք՝ բոլորն ալ թրքական
են, բացի սրինգէն, որուն մեղեդին հայկական ար-
ձաղանդ կուտայ:

ՎԱՀԷ.— (Դժգոհութեամբ) Այսչափ ժամանակէ
ի վեր չիտակ լուր մը չկրցանք առնել: Այս աննպա-
տակ կեանքէն, հարուստէն առնելով աղքատին տալէ՝
չե՛մ գիտեր ի՞նչ օգուտ պիտի կրնանք հանել:

ՊԵՐՃ.— (Շուրջը նայելով) Պահուրտինք, մեր
փնտռածն է որ կուգայ:

Կը պահուրտին:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԶԷՔԻ

ԶԷՔԻ.— (Սրինգ փչելով ներս կը մտնէ եւ քարի
մը վրայ նստելով կը շարունակէ նուագել նախերգու-
թեան մէջի չորս տարի առաջուայ եղանակը) Ո՛հ,
հին օրեր, լման չորս տարի առաջ փչած էի այս ե-
ղանակը: Այն օրերը անգամ մըն ալ պիտի վերա-
դառնան արդեօ՞ք:

ՊԵՐՃ.— (Զէֆիին դէմը տնկուելով) Երեք տարիէ

ի վեր քեզի պէս տղայ մը կը փնտռէինք այս լեռները:

Զէֆի.— (Պերնին կերպարանքէն խիստ վախնալով) Ինչո՞ւ համար: Ի՞նչ պիտի ընէիք:

Պերճ.— Մի՛ վախնար, բարեկամ, քեզ չպիտի վնասենք. մինակ քանի մը պարզ լուրեր առնել կ'ուզենք:

Զէֆի.— (Ուժգին ճշառութեամբ սուր Պերնին նայելով) Դուն Պերճը չե՞ս. իմ տէրս չե՞ս:

Պերճ.— Դուն Զէֆին չե՞ս. մեր հովիւը:

Զէֆի.— (Փաթթուելով Պերնին) Այո՛, Պե՛րճ, ի՞նչ վիճակով կը տեսնեմ քեզ: Ո՞ւր ես այսպէս:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, ո՞վ է այս սիրուն տղան:

ՎԱՀԷ.— Հա՞յ է:

Պերճ.— Թէեւ թուրք ծնած է, բայց, մեր քով մեծցած ու մեր լեզուն սորված է: Այս տղան մեր հովիւն էր:

Զէֆի.— Պերճ, այն հին օրերը պիտի վերադառնա՞ն արդեօք:

Պերճ.— Զէֆի, այդ խնդիրներով չգրադինք: Ի՞նչ գիտես մեր ընտանիքին մասին:

Զէֆի.— Պերճ, անոնց մասին ոեւէ մարդ բան չգիտեր բացի Աստուծմէ: Անոնք կորսուած սեպէ, բայց, կ'ուզեմ քեզի աղուոր լուր մը տալ: Երեք տարի է Ալիսը Մուհամմէտ պէյին քովն է, որ արիւն արցունք քամելով իր ազատութեան ժամուն կ'ըստասէ: Ես լուր ունիմ բռնի կերպով վար դրաւ եւ հակառակ իր կամքին մինչեւ այսօր կը պահէ զինքը: Երանի՛ թէ ամիս մը առաջ քեզի տեսած ըլլայի, այն ժամանակ շա՛տ դիւրին էր Ալիսը ազատել: Այն անպիտանը ճիշդ երեք ամիս այս ամրան ընթացքին ձեր ամարանոցը վայելեց Ալիսն ալ հետը բերելով՝ գոնէ այդ կերպով զինքը խաբելու համար, բայց, ամէն ի՛նչ անօգուտ, աղջիկը քաջաբար կը պաշտպանէ

ինքզինք անոր դէմ: Պերճ, թէ որ այն ժամանակ
կոնակս եղած ըլլայիր, այն դադանը սպաննե-
լով Ալիսը քեզի կը յանձնէի. հիմա շատ ուշ է, քա-
ղաք փոխադրուած է արդէն: Պե՛րճ, չե՞ս ուզեր այն
խեղճը ազատել, որ միշտ քեզ կ'երազէ, երբ ամէն
մարդ կը խորհի թէ դուն մեռած ես:

ՊԵՐՃ.— (Պաղ արիւն կերպով) Ո՛չ, Ձէքի, այդ
բոլորը մոռցեր եմ:

ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ.— Պերճ, խենթացա՞ր:

ՊԵՐՃ.— (Տղոց աչքով նշան տալով) Ամէն ինչ
մոռցեր եմ:

ՁԷՔԻ.— Պերճ, հայրդ տակաւին քաղաքէն չմեկ-
նած այն մակարոյծը եկաւ եւ ձեր այս ընդարձակ
ամարանոցը հօտերով միասին գրաւեց ու մինչեւ
այսօր կը վայելէ եւ զիս ալ գերիի պէս կ'աշխատ-
ցընէ: Ատոնք հոգս չեն, բայց, Ալիսին վիճակը չեմ
կրնար տանիլ:

ՊԵՐՃ.— Ձէքի, հոգ մի՛ ըներ, քեզմէ շնորհա-
կալ եմ, գնա՛, եւ զիս տեսած մի՛ ըլլար երբէ՛ք:

ՁԷՔԻ.— Համբերէ, Պերճ, եղանակ մը փնտրեա
վերջ պիտի երթամ: (Կը փչէ) Յիշէ՛ Պերճ, այս ե-
ղանակը փչեցի երբ Ալիսէն վերջին անգամ կը բաժ-
նուէիր: Մոռցա՞ր այն արցունքները, որ աղջիկը կը
թափէր քու ետեւդ: Բաւական չե՞ն այն արցունք-
ները քեզի վրէժի մղելու:

ՊԵՐՃ.— (Թուղթ մը կը գրէ եւ Ձէքիին տալով)
Ձէքի, քու անկեղծութեանդ վստահ եմ. գնա՛, եւ
երբ պատեհութիւն ունենաս այս նամակը Ալիսին
տուր:

ՁԷՔԻ.— Պերճ, նպատակս քեզմէ բաժնուիլ չէր,
բայց, այս նամակին համար պիտի երթամ: Ինձ հա-
մար լաւ է քեզի հետ լեռները մնալ քան թէ այն դա-
դանին երեսը տեսնել:

«ՀԱՅ ԿՈՅՍԻՆ ՊԱՅՔԱՐԸ»

Ըսէ՛, ով ծիծեռնակ, ինձ պէս կաշկանդուող մը
ի՞նչպէս կրնայ սփոփանք գտնել: (Էջ 67)

ՊԵՐՃ.— Գնա՛ Զէքի, գնա՛ եւ գործդ շարունակէ:

ԶԵՔԻ.— Պիտի երթամ, Պերճ, բայց աղջիկը մի ծոռնար: (Կը քալէ դէպի դուռ) Տունն ու տեղը գիտես, հարկ չկայ քեզի ճամբայ սորվեցնելու: Գնա՛ անգամ մը եւ բաղդդ փորձէ: (Դրան մէջէն) բայց վստահ եղիր, այն ճիւղը իմ ձեռքովս պիտի երթայ: (Կը մեկնի):

* * *

ՎԱՀԷ.— Տեսա՞ք սա տղուն վրէժը, կ'ուզէ իր տէրը սպաննել:

ՊԵՐՃ.— Ահաւասիկ, մեզի պատուական գործ մը, կ'արժէ այս ճամբուն մէջ մեռնիլ:

ՎԱՀԷ.— Մահը ոչինչ է, Պերճ, վստահ եղիր որ Ալիսը քոյրս է:

ԳԵՂԱՄ.— Այս տեսակ անիրաւութիւններն էին, որոնք առաջին անգամ զիս վրէժի ու ատելութեան մղեցին հանդէպ այս ոճրագործ ցեղին: Մենք, երեքս միաբանութեամբ կարծեմ այն քաղաքը կրնանք քանդել իրենց գլխուն: Օ'ն, ընկերներ, ժամանակ չվատնենք:

ՎԱՀԷ.— Վախնամ տղան իմացնելով մեր գործը դժուարացնէ:

ՊԵՐՃ.— Զէ', Վահէ, ես տղուն բարեկամութեան վստահ եմ, այն բոլորովին հայ սնած՝ հայ մեծցած է:

ԳԵՂԱՄ.— Աննպատակ կեանքը արժէք չունի: Յիշեցէ՛ք, անցեալ երեք տարւայ ընթացքին քանի քանի անգամներ ծանր շղթաներու անարգանքին ու ժանգ սուրերու սպառնալիքին ենթարկուած ու ազատուած ենք: Այս անգամ ալ պարտաւոր ենք՝ կամաւոր կերպով ամէն վտանգ յանձն առնել, որ նպատակնիս բարի է. եւ վստահ եմ բաղդն ալ պիտի օգնէ մեզ:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, այս վայրկեանէն սկսեալ քու կողքիդ մեր պարտականութեան վրայ ենք:

ՊԵՐԺ.— Կ'ուզեմ ձեզ հետ մեռնիլ, բայց, մահէս առաջ կը փափաքիմ այն գազանին տապալումը տեսնել:

ԲՈԼԱՐԸ.— Օ'ն, ուրեմն... (Կը մեկնին):

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԱԼԻՍ ԱՌԱՆՁԻՆՆ

Տեսարանը կը ներկայացնէ Մուհամմէտին գաղտնի սենեակներէն մին:

ԱԼԻՍ.— (Թախիծն դէմքին ներս կը մտնէ եւ պատուհանէն դուրս նայելով կ'երգէ):

Իրիկուայ զեփիւռ փըչէ մեղմիկ,
Բեր ինձ թռչնոց երգն անուշիկ.
Ղուրպան ձայնիդ, զեփիւռ հայրենի,
Ըսէ՛ ինձ, հայուն արեւը պիտ' ծագի՞:

(Առաջ գալով):

Հալածական, լքուած եւ անտէր
Հայ ազգը, ո՛վ Տէր դուն մի տանջեր.
Անոր պայքարն է ըլլալ ազատ
Հայրենիքով ու կրօնքով զատ զատ:

(Պատուհան երթալով):

Ո՛վ ծիծեռնակ, ցաւ ունիմ ահեղ,
Զիս մի՛ տանջեր՝ քովս եկուր մի հեղ,
Հարցում ունիմ, հարցում ցաւագին...
Խնդրեմ ըսէ, ո՞ւր է իմ պաշտելին:

(Սեղանին մօտ գալով կուրծքէն պատկեր մը կը հանէ եւ լուռ պահ մը անոր նայելով սեղանին վրայ կը ձգէ եւ պատուհան վերադառնալով): Ահաւասիկ, արեւ մը եւս իր ճառագայթները կը սքողէ բարձր լեռներուն ծոցին, հրճուեցնելով մայր բնութիւնը ուրիշ

արեւու մը յոյսով: Եւ դու, ո՛վ սիրուն ծիծեռնակ,
քաշուած այդ ծակին մէջ կը հանգչիս առտուն լոյսին
հետ՝ քու ճկուն թեւերուդ թափ տալու դէպի անա-
պատ: Յուրաքանչեւ այդչափ մի սոսկար. գիտե՞ս, սեւ
ձմեռը մշտատեւ է սրտիս մէջ. անոր փոթորկալից
կատաղի ամպրոպները կը սարսեցնեն ամբողջ էու-
թիւնս, բայց, նա կը գօտեպնդէ զիս նոր գարունի մը
հեռանկարով: Մի՛ աճապարիր այդչափ, տակաւին
մեր լեռները ճերմակներու մէջ թաղուած չեն: Օր մը,
միայն օր մը աւելի հիւր մնացիր քովս, որ կարենամ
բոլոր կարօտներս ու համբոյրներս տալ քեզի՝ անա-
պատէն անցած պահուդ զանոնք փոխանցելու համար
ցեղիս անթիւ ու անթաղ աճիւններուն: (Քիչ մը
կանգ կ'առնէ:) Եւ վերջապէս գնա, ո՛վ ծիծեռնակ,
գնա՛, անարգել գնա՛, ու կեանքը վայելէ, քանզի
ինձ պէս բանտարկուած չես առանց դատապարտու-
թեան: (Պահ մը լուռ) Հոս, այս դժոխքին մէջ արեւը
իր փայլը եւ բնութիւնը իր վայելքը կը կորսնցնէ:
Կ'ուզեմ քեզ պէս զոյգ մը թեւեր ունենալ եւ թռչիլ
այս զուլում աշխարհէն հեռու... քեզմէ ալ հեռու եւ
գտնել այն, որուն կարօտով կը տոչորուիմ: Ըսէ՛,
ով ծիծեռնակ, ինձ պէս կաշկանդուող մը ի՞նչպէս
կրնայ սփոփանք գտնել:

ԶԷՔԻ.— (Այս մենախօսութեան պահուն նամակը
ձեռքին պատերուն տակէն սողսկելով Ալիսին ետեւ
կանգ կ'առնէ, եւ չուզելով անոր խօսակցութիւնը
ընդհատել, անկեղծ վիշտը դէմքին վերադառնալով
նամակը սեղանին վրայ պատկերին քով ձգելով նոյն
կերպով դուրս կ'ելլէ):

ԱԼԻՍ.— (Սեղանին վրայ գալով պատկերը ձեռ-
քին սարսուռ մը կ'ունենայ) Ո՛հ, կը դողամ...
սիրտս ամուր կը զարնէ... աչքերս կը խաւարին...
ծունկերս թուլցած են... գլուխս կը շրջի... (Յան-
կարծ սեղանին վրայ ձգուած նամակը տեսնելով՝

պատկերը կը ձգէ եւ նամակը խլելով պատուհանին առջեւ կը վազէ, բայց Մուհամմէտին ներս մտնելը նշմարելով, հազիւ ժամանակ կ'ունենայ զայն իր ծոցը պահելու) :

Է. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — (Զէնքը մէկ կողմ դնելով) Դեռ կ'ուզես որ սպասե՞մ :

ԱԼԻՍ. — (Անձայն պատուհանէն դուրս կը դիտէ) :

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — Շո՛ւտ, պատմէ՛, թէ ի՞նչ է գաղափարդ :

ԱԼԻՍ. — Գաղափարս քեզի պատմելու հարկ չեմ տեսներ. կորսուիր ասկից : (Բարկացոտ) Եւ, սպասէ մինչեւ որ ճաթիս :

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — (Կատաղի ժպիտով մը) Չե՞ս գիտեր, թէ քեզի կը սիրեմ :

ԱԼԻՍ. — Մի՛ ժպտիր երեսիս, գիտեմ ատիկա թոյն է ինծի համար :

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — Կը սիրեմ քեզ...

ԱԼԻՍ. — Կ'ատեմ քեզ...

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — Սիրտդ կ'ուզեմ մինակ... որ իմն է :

ԱԼԻՍ. — Սիրտս ատելութեան հուր մըն է, որ պիտի այրէ քեզ...

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — Չե՞ս գիտեր, թէ այդ է վախճանդ : (Կ'ուզէ գրկել) :

ԱԼԻՍ. — (Ետ ետ քաշուելով) Հեռո՛ւ, հեռու ինձմէ, չե՛մ ուզեր որ պիղծ ձեռքերդ կոյս մարմնոյս դպչին : Ո՛հ, փուշեր են ատոնք :

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — Անձնատուութիւն կը պահանջեմ :

ԱԼԻՍ.— Անճնատուութիւն գոյութիւն չունի բա-
ռարանիս մէջ: Հայ մը թուրքի մը չի կրնար յանձ-
նուիլ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Այդ ի՞նչ ցնորք է. քեզի ազա-
տեցի անապատի տանջանքներէն, անոր մատնուողնե-
րը իսպառ կորան, մինչ դուն երջանիկ կ'ապրիս այս
պալատի պէս տանս մէջ: Պարզապէս կը գլխամ քեզի:

ԱԼԻՍ.— Արդեօք ինչո՞ւ կը գլխաս: Միթէ՞ ես
անոնց ցեղէն չեմ, որոնց աճիւնները անապատի ամէն
կողմէն վրէժ կ'աղաղակէն: Վստահ եղի՛ր, ո՛վ գա-
զան, թէ որ երկրագնդիս վրայ շնչող հայ մը իսկ չը
մնայ՝ իր արդար վրէժը լուծելու համար, անապատի
այն անթիւ աճիւնները յարութիւն առնելով՝ արդէն
կոյր աչքերդ պիտի փորեն իրենց դալկահար եղունգ-
ներովը:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Բարկութեամբ դէպի սեղանին
վրայ գալով) Օ, գլխու ցաւ կը պատճառես քու ան-
վերջ յիմարութեամբդ: (Հեգնական) Չոր ոսկորները
գալով աչքս պիտի փորեն եւ դուն տեսնես: Սպասէ
որ այդ օրը գայ: (Յանկարծ սեղանին վրայ մոռ-
ցուած Պերնին լուսանկարը տեսնելով) Այս որո՞ւն
պատկերն է, որ հոս պահուած է: Այս շատոնց մե-
ռած է:

ԱԼԻՍ.— Այն չմեռնիր քանի ես չեմ մեռած...
Այն պիտի ապրի սրտիս մէջ քանի ես կը շնչեմ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Պատկերը կտոր կտոր ընելով)
Եւ կ'սպասե՞ս, որ գայ եւ քեզ ձեռքէս ազատէ:

ԱԼԻՍ.— Այո՛, անոր վրէժը պիտի լափէ քու
մարմինդ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Յարձակելով) Եւ ես կ'ուզեմ
քու մարմինդ լափել: Ա՛լ քու պէտքութիւնդ
չեմ զգար:

ԱԼԻՍ.— (Պատպանողական վիճակով) Պատ-
րաստ եմ արժանավայել կերպով մղել վերջին պայ-

քարս: Տե՛ս թէ Հայ աղջիկ մը ինչպէ՛ս պիտի կռուի իր թշնամւոյն դէմ: (Բռունցքը ցոյց տալով) Պիտի ջախջախեմ անիծեալ գանկդ:

Այս խօսքին հետ միասին Պերնին դէմքը կը նըսմարուի պատուհանէն, դուրս մութին մէջ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Զէնքը ձեռքին) Ա՛լ չեմ կրնար երկար սպասել: Պէ՛տք է խնդիրը վերջանայ այս իրիկուն, երկուքին մէկը՝ մահ կամ անձնատուութիւն:

Պերն դուրսը սոսկալի ցնցում մը կ'ունենայ:

ԱԼԻՍ.— (Ուժգին շնչառութեամբ) Գուցէ մահ, իսկ երբէ՛ք անձնատուութիւն:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Պարզէ՛, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

ԱԼԻՍ.— Ճիշդ այն, ինչ որ ըսի:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Ատրնանակը Ալիսին կուրծքին դնելով) Արտասանէ՛ վերջին խօսքդ:

ԱԼԻՍ.— (Ճարահատ աչքերը դէպի երկինք սեւեռելով) Ատելութի՛ւն եւ մա՛հ...

Վերջին խօսքը չարտասանուած Գեղամ եւ Վահէ դրան մէջ, իսկ Պերն Մուհամմէտին ետեւ պատրաստ են:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Ա՛ռ, ուրեմն: (Կրակած պահուն Պերնին հարուածը ստանալով զէնքը օդին մէջ կը պայթի):

Ը. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

ԱԼԻՍ.— Ով հերոս, չեմ գիտեր թէ ով ես. բայց արդարասէր մէկ մը եղած ըլլալու ես անպատճառ:

ՊԵՐՃ.— (Մուհամմէտին ատրնանակը յափըտակած մէկ կողմ նետելով) Գաղտնիք չըլլայ: (Թելը սոթթելով) Այս Պերճն է, որուն սուրին տակն էիր չարաթէ մը ի վեր:

ԱԼԻՍ.— (Պերնին նայելով) Երա՞զ արդեօք...

ՊԵՐՃ.— (Վրէժխնդրաբար) Զղջա՛ր ոճիրներուդ վրայ, քանի գլուխդ մարմնէդ զատուած չէ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Դաշոյնը քաշելով) Հեռացի՛ր ասկից քանի կատուած չեմ:

Գեղամ եւ վահէ օգնութեան կը փութան:

ԱԼԻՍ.— (Թուրքին գէնքը գետնէն կը խլէ ու անոր ուղղելով) Անչա՛րժ... անճնատուութիւն...

ՊԵՐՃ.— (Ինքզինք պաշտպանելով) Այս կռիւը ինծի կը պատկանի, դուք դուռը պահեցէք միայն, եւ մահէս վերջ շարունակեցէք պայքարս:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Օգնութիւ՛ն... օգնութիւ՛ն...

Դուրսէն աղմուկներ կը լսուին:

ԳԵՂԱՄ.— (Դրան մէջէն) Պերճ, շարժի՛ր, ամբողջ տնեցիք լսեցին:

Կռիւը կատաղաբար կը շարունակուի փոխն ի փոխ մէկուն կամ միւսին յաջողութեամբ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— Օգնութիւ՛ն... օգնութիւ՛ն...

Դուրսէն ամբոխային աղաղակներ եւ տեղատարափ հրացանի ձայներ կը լսուին:

Գեղամ, վահէ եւ Ալիս ֆաշաբար կը պաշտպանեն դուռը սաստիկ կրակին պատասխանելով փոխադարձաբար:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, վերջացուր, այս մեր վերջին պատեհութիւնն է: Ամբողջ քաղաքը մեր վրայ դարձաւ:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Դաշոյնով Պերնին վրայ յարձակելով) Աղիքներդ դուրս պիտի թափեմ:

ՊԵՐՃ.— (Ճարպիկ նկունութեամբ մը կը պլլուի Մուհամմէտին դաշոյնը բռնած ձեռքին, ու ուրումով մը գետին կը ձգէ գայն եւ կուրծքին վրայ կը նստի: Դաշոյնը տակաւին թուրքին ձեռքին մէջ անոր դաստակէն կը բռնէ, եւ դաշոյնը թռնամուտյն կոկոր-

դին դնելով) *Զղջա՛, չուտ զղջա՛ ոճրապատ արարք-
ներուդ վրայ...*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — (Սարսափահար) *Օգնութի՛ւն...
օգնութի՛ւն...*

ՊԵՐՃ. — (Անոր դառնըն իր ձեռքէն խլելով մէկ
կողմ կը նետէ) *Քու պիղծ արիւնդ թափելով ձեռքս
եւ գետինը չպիտի աղտոտեմ: Պէտք է այն արիւնը,
որ ծծեցիր ցեղէս մոխրացնէ կեղտոտ սատակդ ներ-
սէդ: (Բոլոր ոյժով կը փանկէ անոր կոկորդը, ու
պահ մը այնպէս կը մնայ՝ ատելութեան թոյնը թա-
փելով անոր գլխուն): Լճան կեանքը ապրած եմ...*

Մուհամմէտ անշարժ կը մնայ գետին տարածուած:

ԱԼԻՍ. — (Պերնին) *Ղուրպան այդ պողպատ բա-
զուկներուդ: (Պերնը կը փաշէ թուրքին վրայէն):*

Զորսը միասին հակառակ կողմէն խոյս կուտան
փաշարար պաշտպանուելով սոսկալի կրակին դէմ:

Թ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆ ԵՒ ԶԷՔԻ

Տեսարանը պահ մը անշարժ կը մնայ բացի դուրսի
կրակէն:

ԶԷՔԻ. — (Արագ ներս վազելով) *Այս ի՛նչ է որ
ամբողջ քաղաքը ոտքի վրայ է: Այս ի՛նչ ահեղ կռիւ
է որ կը մղուի գեշերուայ այս ժամուն: Կարծես հըս-
կայ բանակներ ճակատած են. (կատակերգական)
արդեօ՞ք անգլիական բանակը հասաւ: (Շուրջը նա-
յելով) Այս ո՞վ է որ հոս փռուած է: (Մուհամմէտին
գլուխը կը շարժէ):*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ. — (Սթափելով) *Ո՞ւր է սուրս.
ո՞ւր է գէնքս: Օգնէ որ ելլեմ:*

ԶԷՔԻ. — (Կ'օգնէ) *Ի՞նչ է պատահեր, պէյ: Հոս
եկող եղա՞ւ:*

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Հագիւ կարենալով ինքզինքն ոտքի պահել) Այո... Աչքերս կը խաւարին. պիտի ձեռնիմ, Ձէքի:

Ձէքի.— Իրա՞ւ պիտի ձեռնիս: (Անոր մարմինը ուղիղ պահել ջանալով) Խնդրեմ այդչափ չուտ մի ձեռնիր, ըսելիք ունիմ: (Ետ քայլ մը կ'առնէ եւ ձեռքին քֆնելով) Իմ կողմէս այս ալ հետդ ա՛ռ ուրեմն: (Ուժգին հարուածով մը կը փռէ զայն գետին): Հատ մը եւս կ'ուղե՞ս: (Ոտքի հարուած մը եւս տալով կը քայլէ դէպի դուռ): Լճան կեանքը ապրած եմ...

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ.— (Կ'իյնայ կը մեռնի):

Ձէքի.— (Դրան մէջէն) Ես Պերճին ըսի՝ թէ իմ ձեռքովս պիտի սատկի այն ճիւղը:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

ՎԵՐՋ ԵՐՐՈՐԴ
ԱՐԱՐՈՒԱԾԻՆ

ԾԱՆ.— Նախընթաց էջերուն մէջի տեսարաններէն ոմանք որչա՛փ որ ալ դառն են՝ ցեղովին ենթարկուեցանք, որով այն պատկերները տեսնել թող չսոսկացնէ մեզ. այլ իբրեւ անշեջ կայծեր թող գրգռէ մեր վրէժի ու ատելութեան բոցը մեր ազատութեան պայքարը կարենալ շարունակելու համար:

Ե. Ս. Ք.

ԶՈՐՐՈՐԴ ԱՐԱՐՈՒԱԾ

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ ԵՒ ԶԱՊԷԼ

ՏԵՍԱՐԱՆԸ կը ներկայացնէ գինադադարէն վերջ Սիւրիական քաղաքի մը մէջ հայկական քեմիսի մը շրջափակը. դուռներուն վրայ կախուած են. «Քեմի», «Որբանոց» եւ «Հիւանդանոց» նշանաւոր տախտակները:

Զարեհ եւ Զապէլ սեղանի մը վրայ նստած լուռ թերթ կը կարդան:

ԶԱՐԵՀ.— (Լռութիւնը խզելով) *Զապէ՛լ, տես սա թերթը ի՛նչ սքանչելի լուրերու վրայ կը խօսի: Դեռ մինչեւ երէկ՝ երբ մահուան սպառնալիքին տակ արիւն արցունք քամելով օրէ օր կը հիւծէինք, կըրնայի՞նք այսչափ շուտ Աղատ Հայաստան, Հայ Դրօշակ, Հայ Դահլիճ եւ Հայ Բանակ երազել:*

ԶԱՊԷԼ.— *Այո՛, Զարեհ, կը յուսայինք՝ բայց այսչափ շուտ երեւակայել դժուար էր: Այդ պահուն մեր դատը իր երկունքի շրջանն էր որ կը բոլորէր, եւ մենք անձերնիս ուրանալով ատելութեան ու վրէժի հուրով գինուած՝ անվարան նետուեցանք պայքարին մէջ կռուելու համար՝ բռնակալներու ճնշիչ լուծին դէմ, եւ յաջողեցանք մեր «նպատակին դէժ մի մասը կատարել»: Այսօր՝ մեր նախնեաց երազներն են, ո-*

րոնք իրականութեան փոխուած ու մենք ազատութեան արշալոյսին հետ մեր սիրելի Դրօշակը կ'ողջունենք ալեւոր Մասեաց կողքին:

ՁԱՐԵՀ.— Կը յուսամ սարսափ ու հալածանքներուն վերջակէտը դրինք մեր արեան կաթիլներով: Բայց, իբրեւ ազատ պետութիւն իրական կռուին ճիշդ նոր պիտի սկսինք, մեր այնքան արեան դինը՝ եւ ամենուս սիրելի ու թանկագին դրօշակը յաւիտեանս յաւիտենից չծալլելու՝ եւ անոր հովանիին տակ զարդանալու եւ յառաջդիմելու համար: Մինչեւ այսօր մեր պայքարը ազատութեան սիրոյն էր, իսկ ասկէ վերջ մեր Դրօշակին պաշտպանման համար պիտի լինի:

ՁԱՊԷԼ.— Ձկայ այնքան վսեմ մահ՝ որքան ազատութեան սիրոյն, եւ չկայ այնքան ցանկալի մահ՝ որքան դրօշակին պաշտպանման համար...

ՁԱՐԵՀ.— Այդ բացարձակ իրողութիւն մըն է, բայց այս բռներէն անմիջապէս վերջ աչքիս կը ցըցունին սա «Կը փնտռուի»ներու շարքը: Մէկը իր քոյրը, միւսը իր եղբայրը, երրորդ մը իր կինն ու զաւակները, ուրիշ մը իր բարեկամներն ու ծանօթները եւ այսպէս անվերջ մէկը միւսը կը փնտռէ:

ՁԱՊԷԼ.— (Ժպտելով) Չարեհ', մենք զմեզ փնտռողներ չունինք, բայց դիտե՞ս...

ՁԱՐԵՀ.— (Լուռ կը կարդայ):

ՁԱՊԷԼ.— Գիտե՞ս, Չարեհ:

ՁԱՐԵՀ.— Ի՞նչ կը հարցնես, Չապէլ:

ՁԱՊԷԼ.— Գիտե՞ս, քանի մը օրէն Ծնունդը պիտի տօնենք:

ՁԱՐԵՀ.— Այո', չորս տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով՝ հայրենի սովորութեամբ ծնունդ մը պիտի վայելենք: Խորհիր անգամ մը ամէն ինչ պատուաւոր կերպով պատմութեան չանձնեցինք, եւ անցեալ չորս տարին մեզի պարծանք մըն է: Յաջորդ սերունդները հպարտ պիտի ըլլան մեզմով՝ ինչպէս

մենք կը սիրենք ու յիշատակենին կը պատուենք մեզի
ազատութեան ոգին ներշնչողներուն:

ԶԱՊԷԼ.— (Նազով) Եւ միւսն ալ գիտե՞ս:

ԶԱՐԵՀ.— (Խնդալով) Հիմա հասկցայ ըսելիքդ:
Զապէլ, այդ այնպէս տեղ մը որոշած էինք, որ ան-
մոռանալի է:

ԶԱՊԷԼ.— Ծնունդէն քանի՞ օր վերջ:

ԶԱՐԵՀ.— Խաղաղ տեղ մը երթանք, եւ մեր օրը
որոշենք:

Կը մեկնին ուրախ գուարք:

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՀԱՅՐԻԿ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ, ԶԱՐԵՀ ԵՒ ԶԱՊԷԼ

Հայրիկ ներս մտնելով որբանոցին դրան առջեւ
կը նստի:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ներս վազելով) Հայրի՛կ, եղ-
բօրս եւ Զապէլին հետ, Կաղանդի եւ Ծնունդի վրայ
այնքա՛ն հաճելի ժամանակ անցուցի, որ չեմ կրնար
բացատրել:

ՀԱՅՐԻԿ.— Ուրախ եմ աղջիկս:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եւ միասին եկեղեցի ու լսարան
դացինք: Հայոց մէջ ամէն տեղ խրախճանք կը տիրէ:

(Հայրիկին ականջին կամաց բաներ մը փսփսալով
դուրս կ'ելլէ):

ՀԱՅՐԻԿ.— (Պերճուհիին ետեւէն նայելով)
Սքանչելի՛ լուր մըն էր, որ տուաւ ինձի: (Պարելու
շարժումներ ընելով) Չորս տարիէ ի վեր առաջին
պատեհութիւնն է, որ կը ներկայանայ պարելու հա-
մար Զարեհին հարսնիքին: (Ետ դառնալով Զարեհն
ու Զապէլը ետեւը տնկուած կը տեսնէ, որոնք կը
խնդան ի տես իր ուրախութեան. Զարեհ զինուած ու
նամբորդի հագուստով է) Որո՞նք են ասոնք: (Զարե-

հին ձեռքերը խլելով) Կը շնորհաւորեմ, Զարե՛հ, ե՞րբ կ'ամուսնանաք:

ԶԱՐԵՀ.— Հայրիկ, որոշած էինք ուէ՛ք ժամանակ ամուսնանալ, բայց, անակնկալ ճամբորդութեան մը հետեւանքով՝ անորոշ ժամանակի մը համար յետաձգեցինք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Անշուշտ ձեր օգտին համար այդպէս կարգադրեցիք:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ներս մտնելով) Եղբայր, այդ ի՞նչ կերպարանք է:

ԶԱՐԵՀ.— (Քոյրը գրկելով) Պերճուհի, կ'երթամ որ Ալիսը ազատեմ:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Ուրախութեամբ) Շա՛տ աղէկ, եղբայր:

ՀԱՅՐԻԿ.— Պատմութիւն մը, որ անցեալ օր պատմեցիր, այն Ալի՞սն է, որ կ'երթաս ազատելու:

ԶԱՐԵՀ.— Այո, հայրիկ, խիղճս չիներեր որ ուրախ զուարթ ամուսնանամ, քանի այն աղջիկը գերի է, եւ իր դահիճը կ'ապրի:

ՀԱՅՐԻԿ.— Տղաս, այդ խիստ արկածալից ձեռնարկ մըն է, որուն սկսած ես, քանի՞ ընկեր ունիս քեզի հետ:

ԶԱՐԵՀ.— (Ատրճափալկը ցոյց տալով) Այս բաւական է իբրեւ ընկեր՝ Արարչին օգնութեամբ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Յաջողութիւն կը մաղթեմ, տղաս:

Գ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ՊԵՐՃ, ԱԼԻՍ, ԳԵՂԱՄ ԵՒ ՎԱՀԷ

Պերճ, Ալիս, Գեղամ եւ Վահէ ֆամբորդի հագուստներով ներս կը մտնեն:

ՊԵՐՃ.— (Նշանատախտակները կը կարդայ) «Քէմփ», «Որբանոց», «Հիւանդանոց»: Զորս տարիէ

ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Հայկական միջավայր մըն ենք:

ԳԵՂԱՄ.— Այո՛, չէ՞ք տեսներ՝ ամէն ինչ Հայկական գոյն ունի:

Զարեհ, Զապէլ եւ Պերճուհի անկիւն մը քաշուելով իրարու հետ կամաց կը խօսակցին:

ԱԼԻՍ.— Այս ի՞նչ սքանչելի տեսարան է:

ՎԱՀԷ.— Սա մարդէն հաստատ լուր մը առնենք, թէ ո՛ւր ենք:

ՊԵՐՃ.— (Հայրիկին մօտենալով) Բարե՛ւ, պարոն, դուք հա՞յ էք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Բարեւ, աղբեր ջան. ես հայ եմ եւ որբանոցին ալ հայրիկը: Ըսելիք մը ունի՞ք:

ԳԵՂԱՄ.— Ղուրպան ձայնիդ, հայրիկ. չորս տարիէ ի վեր առաջին անգամ ազատ աշխարհի մէջ հայ մը տեսանք:

ՀԱՅՐԻԿ.— Զարմանալի բան, ի՞նչ պատահած է ձեզ: Չէ՞ք գիտեր որ Մահիկը տեղի տուած է Ազաա Դրօշակներու, եւ վերապրող հայութիւնը գունդագունդ ամէն կողմէ կը դիմէ այդ դրօշակներուն հովանիին տակ:

ՎԱՀԷ.— Հայրիկ, այս ուրախ լուրերը մեզի համար նորութիւններ են: Բայց, երեւոյթներէն դատելով իրողութիւնը գուշակել շատ դիւրին է:

ՀԱՅՐԻԿ.— Տղաս, պատմեցէ՛ք տեսնեմ, ի՞նչ է պատահէ՛ր ձեզի:

ՊԵՐՃ.— Ատիկա ուրիշ յարմար առիթով մը կը պատմենք քեզի: Հիմա կը փափաքինք մեր կորսուող ընտանիքներուն հետքը գտնել եւ կ'ուզենք գիտնալ թէ անոնցմէ ապրողներ կա՞ն թէ ոչ: Այս նպատակին համար կրնա՞ս մեզի միջոց մը ցոյց տալ:

ԶԱՐԵՀ.— (Իրենցերուն) Մեզի ալ այդպէս փնտռող մը կ'ըլլայ արդեօ՞ք:

ՀԱՅՐԻԿ.— (Զարեհին ակնարկելով) Ահաւասիկ

Հերոս մը, որ իր եղբօրը սիրոյն ինքզինքը մահուան գիրկը կը նետէ: Ներկայիս շատ դժուար է ունէ կորսուող գտնել, եթէ ինք զքեզ չգտնէ: Բայց, ներսը տնօրէնութեան տոմարին մէջ այս քաղաքին եւ շրջակայից հայութեան անուները արձանագրուած են, եւ ատկէ իմանալ շատ դիւրին է եթէ հոս են:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, մեր ուզած տեղն ենք եկած անգիտակցարար: Ներս գրասենեակը երթանք եւ նոր ծանօթութիւններ առնենք:

ՊԵՐՃ.— (Զարեհին ակնարկելով) Գեղամ, շատ շահագրգռուած եմ սա խօսակցութիւնէն: Դուք գացէք եւ ես Ալիսին հետ կը հետեւիմ ձեզի:

ՎԱՀԷ.— Աճապարինք ուրեմն:

Գեղամ եւ վահէ Հայրիկին առաջնորդութեամբ Քէմփ կը մտնեն: Պերն եւ Ալիս լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեն միւսներուն խօսակցութիւնը:

Դ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ԶԱՐԵՀ, ԶԱՊԵԼ, ՊԵՐՃՈՒՀԻ, ՊԵՐՃ ԵՒ ԱԼԻՍ

ԶԱՐԵՀ.— Այո, Զապէ'լ, դառն է ինձ համար անոր գերութիւնը յիշել: Այն ճակատագրական իրիկունը արտասուներով տեսայ խեղճ աղջկան հերոսական մաքառումը՝ ճիւղաղին լարուած ատրճանակին եւ մերկացած սուրին դէմ: Հայ կոյսի մը այն ահեղ պայքարը ինձ կռուիլ եւ զոհուիլ սորվեցուց: Քանի երեւակայեմ այն տեսարանը, որ մեր պատմութեան փառքերէն է, չեմ կրնար ատելութեամբ ու վրէժով չլեցուիլ:

Պերն եւ Ալիս հետաքրքրաբար անոնց կը մօտենան:

ԱԼԻՍ.— (Պերնին) Շատ քաղաքակիցներ ունիմ եղեր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, ի՞նչ ողբերգական դիչեր

մըն էր ան, երբէ՛ք չեմ մոռնար: Դաշոյնդ մերկացուցած վազեցիր այն գազանին աղիքները թափելով աղջիկը ազատելու, բայց ոստիկանը վրայ հասնելով քեզ կապեց եւ բռնորս ալ դուրս քշեց:

ԶԱՐԵՀ.— Պերճուհի, մոռցիր այն սեւ գիշերը, եւ յոյսով սպասէ անոր ազատութեան ժամուն:

ԶԱՊԷԼ.— Այո՛, սիրելիս, կ'զգամ թէ որչա՛փ դառն է այն բաղդին մատնուիլ: Ա՛լ բաւական է մեր թափած արիւնն ու արցունքը: Մեր պարտականութիւնն է անոնց արցունքները սրբել եւ վիշտերնին ամոքել: Ի՞նչ կ'արժէ ազատութիւնը երբ նա գերութեան մէջ կը հիւծէ:

ԶԱՐԵՀ.— (Խռով) Թո՛ղ խորտակուին գերութեան չղթաները:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, անպիտանը Մէմէտը պիտի սպաննես թէ ոչ:

ԶԱՐԵՀ.— Այո՛, քոյր, անոր համար զինուած եւ անոր համար թեւերս սոթթած եմ, միեւնոյն ժամանակ ուխտելով՝ թէ զինաթափ չպիտի ըլլամ ու թեւերս վար չպիտի առնեմ, քանի նա գերի է ու մեր թշնամին կ'ապրի:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Վեր ցատեալով ուրախութիւն ցոյց կուտայ):

ՊԵՐՃ.— Կը զարմանամ աս երիտասարդին քաջութեան:

ԶԱՊԷԼ.— Հպարտ եմ, որ այդ հերոս սրտիդ տիրացած եմ: Ա՛հ, երանի թէ ես ալ քեզի ընկերակցէի:

ԶԱՐԵՀ.— Զապէլ, կը սիրեմ նա՛ որչափ քեզ եւ այս պղտիկ քոյրս, քանզի այն պարզ մէկ մը չէ՝ այլ եղբօրս մինակ յիշատակը եւ մինակ սիրած աղջիկը: Անիկա ինծի համար խիստ թանկագին է: (Վրէժ-խընդրաբար) Ա՛լ չպիտի հանդուժեմ անոր գերութեան:

Նկար Լ. ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ

«ՎՐԷԺԻ ԵՒ ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ՊՈՌԹԿՈՒՄԸ»

Ատելութեան եւ վրէժի չուրով զինուած անվարան
մետուեցանք Պայքարին մէջ... (էջ 74)

թեան... եւ հոգ չէ՛, սխալի զոհուիմ այս նպատա-
կին համար:

ՊԵՐՃ.— Պատի՛ւ այս երիտասարդին... եւ
պատի՛ւ ցեղին ոգւոյն:

ԶԱՊԷԼ.— Գնա՛, սիրելիս, գոհ սրտով դնա: Մի՛
խորհիր թէ քեզի սպասող ծիայն քոյր ծը եւ անկեղծ
սիրող ծը ունիս, այլ յաջողութեանդ համար երկու
ջերմեռանդ աղօթողներ եւս:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբայր, թէ որ մեր հովիւը տա-
կաւին կ'ապրի վստահ եմ անիկա քեզի կ'օգնէ:

ՊԵՐՃ.— Մեր հովիւին կը նմանի եղեր:

ԶԱՐԵՀ.— Քո՛յր, ես մինակ Աստուծոյ օգնու-
թեան կարօտ եմ: (Համբուրելով զանոնք) Մնաք բա-
րով: (Դրան դառնալով ինքնիրեն) Գոհ եմ, որ վեր-
ջապէս պատեհութիւնն ունեցայ նուիրական պարտա-
կանութիւնս կատարելու հանդէպ անդուգական եղ-
բորս, որ ոչ եսս է... (Կը քալէ դէպի դուռ՝ այն
կողմէն, ուր Պերն եւ Ալիս նստած են):

ՊԵՐՃ.— (Զարեհին դէմը վազելով) Կեցի՛ր, ո՛վ
ատպետ հայրենակից, համբուրեմ այդ աղնուական
ճակատդ, եւ հիացումս հետդ տար: (Զարեհին հետ
դէմ դիմաց պահ մը զիրար յոռից ցգլուխ սուր կեր-
պով դիտելէ վերջ) Զարե՛հ...

ԱԼԻՍ.— Զարե՞հ...: (զարմացած) Ի՞նչ կը լսեմ:

ԶԱՐԵՀ.— Եղբա՛յր...: (Կը գրկուին):

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբա՞յր...: (Կը վազէ դէպի
Պերն):

ԱԼԻՍ.— (Պերնուհին գրկելով) Պերճուհի՛...:

ՊԵՐՃ.— Պերճուհի՞...:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Ալի՛ս...:

ԶԱՐԵՀ.— Ալի՞ս...:

ԱԼԻՍ.— Այո, ո՛վ կտրիճ եղբայր, ամէն ինչ
հրաշալիօրէն պարզուեցաւ: (Խոնարհելով Զարեհին
անջել) Պարծանքով կը խոնարհեցնեմ գլուխս քու

առջեւ, որ երեք* տարի շարունակ չէր գիջանած
բռնակալներու արիւնթաթախ սուրերուն:

ՁԱՊԻԼ.— (Ի տես այս տեսարանին շուարած)

ՁԱՐԵՇ.— Չէ՛, դիւցազն քոյր, ես արժանի չեմ
այդ պատուոյն, երբ նա կը մատուցուի ինձ անկէ,
որմէ ես սորված եմ կռուիլ ու զոհուիլ: (Յարգանքի
շարժում մը ընելով) Քեզի կը վայելէ այս բոլորը,
դուն ես իրական հերոսը: Ընդունէ, յարգանքս ու
հիացումս:

Պահ մը խորհրդաւոր լռութիւնէ վերջ, սեղանին
շուրջ բոլորուած կը նստին խիստ հանդարտօրէն:

ՁԱՊԻԼ.— Ձարե՛հ, այս ի՞նչ անակնկալ էր, որ
պատահեցաւ:

ՊԵՐՃ.— Կրնա՞մ օրիորդին հետ ծանօթանալ:

ՁԱՐԵՇ.— Այո՛, եղբայր, մօտաւորապէս երեք
տարի է անծանօթ անապատներուն մէջ՝ դիպուածով
իրարու հանդիպեցանք եւ անկէ ի վեր տառապանքի
ընկերներ ենք: Ասկէ վերջն ալ գիտես...: Իր անունը
Ջապէլ է:

ՊԵՐՃ.— Հասկցայ, եղբայր: Նախ կը շնորհա-
ւորեմ ձեզ ձեր միութիւն խոստանալուն համար»: (Ջապէլին ձեռքը սեղմելով) Եւ պարծանքով կը սեղ-
մեմ այս ձեռքը, որ պահ մը առաջ քեզ պարտակա-
նութեան կը մղէր:

ՁԱՊԻԼ.— Շնորհակալ եմ:

ԱԼԻՍ.— (Նմանապէս ձեռքը սեղմելով) Աչքովս
տեսայ քեզ, ո՛վ քոյր, որ քու սիրականդ ճամբու
կը դնէիր աներեւոյթ քրոջ մը սիրոյն համար՝ քու
անուշ լեզուովդ համոզելով զայն: Ես քեզի երախ-
տապարտ եմ:

ՁԱՊԻԼ.— Քաւ լիցի դուն քոյրս ես:

* Ալիսին ազատութիւնը տեղի ունեցաւ զինադադարէն առաջ:

Ե. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՆՈՅՆՔ, ԳԵՂԱՄ, ՎԱՀԷ ԵՒ ՀԱՅՐԻԿ

Գեղամ, վահէ եւ Հայրիկ կը վերադառնան:

ՎԱՀԷ.— (Դրան մէջէն պոռալով) Պերճ, ուրիշ երազ մը եւս չես տեսնե՞ր:

ԳԵՂԱՄ.— Այն երազն էր որ մեզ հոս առաջնորդեց: Եթէ երազ մը եւս տեսնէ՝ Եղիայի հրավառ կառքով մեզ երկինք կը փոխադրէ:

ՎԱՀԷ.— Պերճ, ներսը մեր հայրենակիցներէն շատեր տեսանք եւ մեր ընտանիքներէն հաստաա լուր առինք, որոնք քաղաքին մէկ ուրիշ մասը կը բնակին: Տոմարին մէջ աղջկայ մը ու երիտասարդի մը անունները կը յիշուին, որոնց հնչումը ճիշդ քու անուանդ կը նմանի: Երիտասարդը ամբողջ քէմփին մէջ մեծ ժողովուրդականութիւն կը վայելէ եղեր, չկա՛յ մէկ մը որ զինքը չճանչնայ:

ՊԵՐՃ.— Ահաւասի՛կ, հոս են անոնք, (Զապէլը ցոյց տալով) ուրիշ պատուական քրոջ մը հետ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Զարեհը քու եղբա՞յրդ է:

ՊԵՐՃ.— Այո՛, հայրիկ:

ՀԱՅՐԻԿ.— Փառք Աստուծոյ:

ՎԱՀԷ.— Բայց, այս ի՞նչ կերպարանք է:

ՊԵՐՃ.— Իր ճամբուն վրայ բռնեցի զինքը, որ կ'երթար գործ մը կատարելու, որ երեքս միասին դժուարաւ կրցանք գլուխ հանել: (Զարեհին) Եղբայր, այդ ծանր զէնքդ ու պայուսակդ վար առ եւ թեւերդ շտկէ, որ հանգստանաս:

ԶԱՐԷՀ.— (Քաղցր ժպիտով մը գլուխը ցարժելով) Ո՛չ այնքան ծանր, որքան էին դարերու ընթացքին մեր կրած շղթաները: Մեր հանգիստը այս զէնքերուն մէջ փնտռելու ենք ասկէ վերջ:

ՊԵՐՃ.— Բայց, ահա ասիկ Ալիսը, որ ազատե-
լու կ'երթայիր:

ԶԱՐԵՀ.— Ասիկա նստատակներուս գերագոյնն էր
միայն...

ՊԵՐՃ.— Ուրի՞շ:

ԶԱՐԵՀ.— Պէտք է տապալի նաեւ այն վատը:

ԱԼԻՍ.— Տարի մըն է անոր տապալելուն, ո՛վ
սիրելի եղբայր:

ԶԱՐԵՀ.— Քու դա՛հի՞ ճգ:

ԱԼԻՍ.— Այո՛:

ԶԱՐԵՀ.— Տակաւին հօրս ջարդարարը, մայրս
հարուածներու տակ մահացնողն ու քոյրս ծախողը,
եւ ձեռքերս կապելով աչքերէս արիւն ժայթքեցնող
ճիւղները կ'ապրին:

ՊԵՐՃ.— Զարե՛հ, պաշտելի եղբայր, այս վսեմ
նստատակդ ու ահեղ պայքարդ իմն ալ է: Պիտի հե-
տեւիմ քեզի մի՛նչեւ մահ:

ՎԱՀԷ.— (Թեւերը սոթթելով) Զիս ալ համրե-
ցէ՛ք, տղաք:

ԳԵՂԱՄ.— (Նմանապէս) Զիս ալ մի՛ մոռնաք:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Եղանակով) Հուրրա՛, հուրրա՛,
Հայ գինուորին սուրը շողշողայ: Զիս ալ...

ԲՈՂՈՐՐ կը խնդան:

ԱԼԻՍ.— Թո՛ղ խոնարհին մեր գլուխները այն
հերոսներուն առջեւ, որոնք վրէժխնդրութեան հա-
մար կ'ապրին:

ԶԱՊԷԼ.— Յարգանք անոնց, որոնք այս ոգւով կը
սնանին:

Քէմփէն երգի ձայներ կը լսուին:

ԳԵՂԱՄ.— Պերճ, տես սա ուրախութիւնն ու
բերկրութիւնը: Ազատ Հայաստան հաստատեր, դրօ-
շակի տիրացեր եւ բանականեր կազմած ենք, որուն մէկ
կենդանի օրինակը հոս ներսն է իր դպրոցովը, եկե-
ղեցիովը, թատրոնովն ու լսարանովը:

ՊԵՐՃ.— Ա՛հ, իցիւ թէ հայրս ու մայրս իրենց
կենդանի աչքերովը անգամ մը տեսած ըլլային այս
օրը, որ շարունակ իրենց երազն էր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— Եղբա՛յր, անոնց արեան փոխարէն
թանկագին բան մը շահեցանք, որ գուցէ չունենա-
յինք, եթէ անոնց պէս շատեր մեռած չըլլային: Կ'ու-
զեմ անիկա ներկայացնել ձեզի: (Դուրս կը վազէ):

ՊԵՐՃ.— Ձապէլ, ի՞նչ է, որ կ'ուզէ մեզի ներ-
կայացնել:

ՁԱՊԷԼ.— Ես ալ չեմ գիտեր:

Զ. ՏԵՍԱՐԱՆ

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Պերնուիի Հայկական Եռագոյնը բարձր բռնած
ներս կը մտնէ: Միւսները յարգանքով կ'ողջունեն
դրօշակը, գինուորական կեցուածքով աչքերնին յա-
ռելով անոր:

ՊԵՐՃՈՒՀԻ.— (Կ'երգէ)

«Ահա՛ եղբայր, քեզ մի դրօշ

Ձոր իմ ձեռքով գործեցի,

Գիշերները ես քուն չեղայ.

Արտասուներովս օծեցի:»

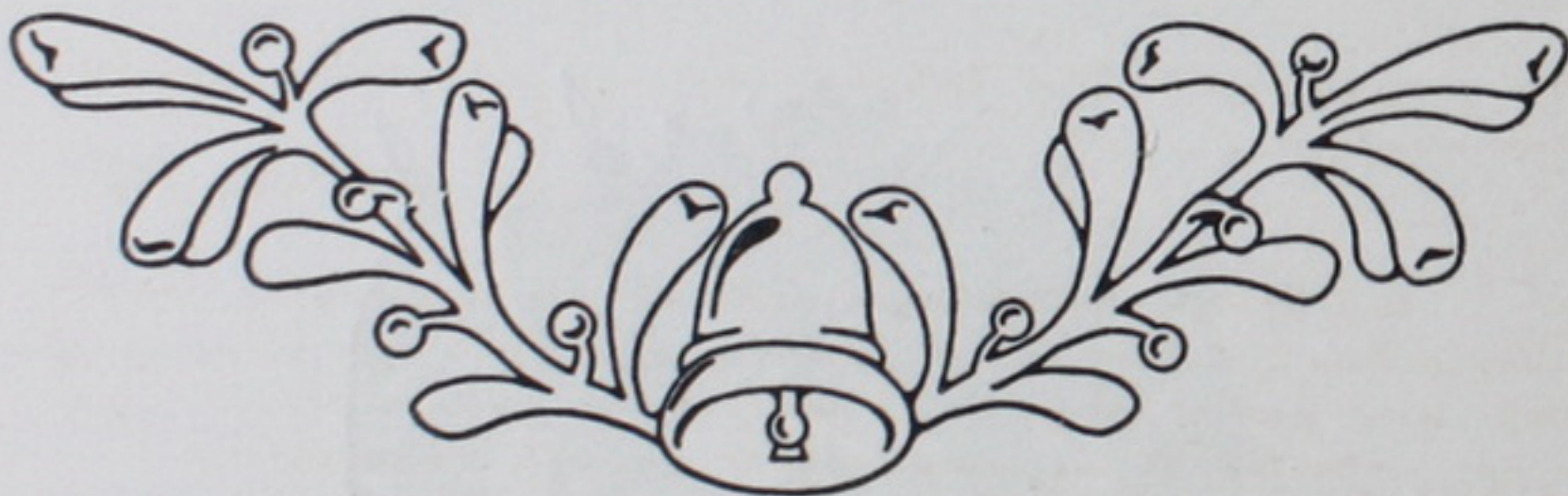
Սթափեցէ՛ք, եղբայրներ, այն սեւ օրերը անցեր են:
Այսօր ուրախութեան եւ ցնծութեան օրն է՝ քանզի

դերութեան ժանգ շղթաները խորտակուած ու մենք
ալ մեր դրօշակին տիրացած ենք: Առէ՛ք, այս նը-
շանը եւ ջանացէ՛ք բարձր պահել, անոր հովանիին
տակ մեր գլուխները հանգչեցնելու համար: Թո՛ղ
ծածանի Տաւրոսէն մինչեւ Արարատ:

Դրօշակը Զարեհին կը փոխանցուի եւ բոլորը
միասին կ'երգեն.

«Մեր հայրենիք ազատ անկախ,
Մեր թշնամին ոտնակոխ.
Իր քաջ որդւոց սուրբ արիւնով
Հանեց իր վրէժ, քէն ու ոխ»:

Վարագոյրը կ'իջնէ:

[Վ Ե Ր Ջ]

ԱՐՁԱԳԱՆԳ Ա. ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Ստացալ Ձեր «ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» հրատարակութիւնը, որուն սլարունակութիւնը այնքան այժմէական եւ հետաքրքրական է:

(Տր.) Յ. Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

. . . Հայկական վրէժը Աստուածային արդարութեան չափ դետին մը ունենալու է ամէն հայու սրտին մէջ. իսկ Ձեր «ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» այդ նպատակին սատարող համեստ փոքր դրուագ մըն է, որ կ'արժէ ունենալ ամէն մի հայ իր տան մէջ:

(Տր.) Պ. Պ. ՀԱՅԿ

. . . Ձեր այս աշխատասիրութիւնը չաջող դործ մըն է եւ արժանի հայ բեմին վրայ միշտ ներկայացուելու:

ԿԱՐԱՊԵՏ Պ. ԱԶԱՐԵԱՆ

Կը շնորհաւորեմ Ձեր ջանքերը եւ այս անդրանիկ դրական նախաջայրիքը:

Ա. ԱՄԻՐԽԱՆԵԱՆ

. . . Ո՛չ միայն ամերիկահայութեան այլ բովանդակ հայութեան համար յանձնարարելի հրատարակութիւն մըն է, որ ցոյց պիտի տայ իրենց քոյր ու եղբայրներու յայտնաբերած նկարագրի քաջութիւնն ու բարոյական կորովի մեծութիւնը:

«ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» հայ ժողովուրդին գոյամարտի եւ հոգեկան ապրումներու հարազատ արտայայտիչն է:

Օ. Մ. ՉԱՔԱՐԵԱՆ

«ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ»-ի հեղինակը, Պրն. Քէհեաեան, ասորած ըլլալով գոյութեան պայքարի կեանքը մեծ պատերազմի ողբերգական թուականներուն, ամենակենդանի կեբսլով կը ներկայացնէ այն դառն փորձառութիւնները, որոնց բովէն անցաւ հայ ժողովուրդը: . . . «ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» լեփ լեցուն է սիրային, ընկերային եւ քաջագործութեան տեսարաններով:

«ԹԱՐԳՄԱՆ»

ԽՈՐԷՆ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

«ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» կարդալով հպարտ զգացի հայու դաւակ ըլլալս: «ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ» հայ վրէժի երգ մըն է, որ կ'արժէ ամէն հայ ունենալ իր տան մէջ:

ՅԱԿՈԲ ՕՆՆԻԿԵԱՆ

ՎՐԻՊԱԿ

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
5	26	ՀԵՂԻՆԱԿ	ՀԵՂԻՆԱԿԸ
6	17	մարդիքը	մարդիկը
15	3	աղաղակներու	աղաղակներու
49	33	Հաւանակութիւնները	Հաւանականութիւնները
50	4	դժկամութիւն	դժկամակութիւն
54	29	բակէ	փակէ
59	7	կրնամ	կրնամ
59	22	ճառադոյթին	ճառադայթին
84	34	Հանդուրժեմ	Հանդուրժեմ

[704]

A ¹¹
57186

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220057186